Thuisfrontcheck Meta-analyse

Een literatuursurvey naar alles wat we in Nederland weten over het thuisfront.

Thuisfrontcheck Meta-analyse

Een literatuursurvey naar alles wat we in Nederland weten over het thuisfront.

Breda, 2015

Faculteit Militaire Wetenschappen

Nederlandse Defensie Academie

‘Zonder thuisfront geen inzet’

Hennis-Plasschaert (TK 34 000 X, nr 42, blz. 50)

Nederlandse Defensie Academie (NLDA)
Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW)
Postbus 90002
4800 PA Breda

Vormgeving
Bureau Multimedia Breda

Druk
Bureau Repro, FBD Breda

ISBN

Voorwoord

Generaal Marc van Uhm beseft dat het thuisfront van groot belang is bij missies van Nederlandse militairen in Afghanistan. ‘Wij zijn hier bezig met ons vak, wij kennen de risico’s en anticiperen op gebeurtenissen. Thuis weten ze dat allemaal niet en maken ze zich zorgen over berichten in de media. Het is soms moeilijk contact te maken via telefoon of internet. Laat ik helder zijn: de echte helden zitten thuis. Voor hen is een missie moeilijker dan voor ons.’ (Pasterkamp, 2010)

De uitspraak van de generaal is natuurlijk een beetje dubbel, en dat is ook precies wat het is. Enerzijds lopen Nederlandse militairen tijdens missies risico. Soms moeten zij hun werk doen met gevaar voor eigen leven. Anderzijds is het duidelijk dat de liefde van twee kanten moet komen en dat zonder de steun van het thuisfront het onmogelijk zou zijn dat militairen zouden kunnen worden uitgezonden. De grens tussen front en thuisfront is maar heel betrekkelijk. Van beide kanten is heldenmoed benodigd.

Krijgsmacht, politiek en samenleving zijn op elkaar betrokken. De samenleving staat wat betreft militaire missies niet altijd voor de volle honderd procent achter de politieke besluitvorming, maar zo blijkt telkens weer uit draagvlakonderzoek, de samenleving staat wel achter haar militairen. Politiek en defensieorganisatie zijn verantwoordelijk voor een goede personeelszorg en omdat militairen vaak verre missies uitvoeren, strekt die verantwoordelijkheid zich ook uit tot het thuisfront. Het is niet alleen een arbeidscontractuele verantwoordelijkheid vanwege het ‘goed werkgeverschap’ dat defensie belooft, maar het is ook een morele verantwoordelijkheid. Als militairen de belangen van de staat in het buitenland dienen, dan draagt die staat verantwoordelijkheid jegens de achterblijvers. Zelfs als dat nergens geschreven zou zijn, dan zou deze ruil nog steeds deel uitmaken van het impliciete psychologisch contract.

Deze publicatie heeft als doel bij te dragen aan onze kennis over de vraag hoe het met het thuisfront gaat, en geeft ook aan hoe het beleid bij kan dragen aan het welbevinden van militairen en thuisfront. Verder is het aan de politiek.

Inhoudsopgave

Aanleiding en vraagstelling

Op 3 november 2014 werd tijdens het Wetgevingsoverleg Personeel Defensie door Segers en Eijsink (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2014a) een motie ingediend waarin de Kamerleden om een 'Thuisfrontcheck' vroegen. In deze Thuisfrontcheck zou volgens de Kamerleden gekeken moeten worden '*naar factoren die het welbevinden van uitgezonden militairen en hun naaste omgeving zowel positief als negatief beïnvloeden, daarvan te leren en de uitkomsten en leerpunten van het onderzoek naar de Kamer te zenden.'* De Minister van Defensie heeft toegezegd deze motie uit te voeren (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2015b).

Defensie geeft zelf aan dat een goed functionerend thuisfront essentieel is voor het welbevinden en functioneren van een militair. Het thuisfront wordt gezien als een integraal onderdeel van de personeelszorg voor uitgezonden militairen (Ministerie van Defensie, 2015a). Het thuisfront is volgens minister Hennis-Plasschaert een cruciale factor bij een missie. 'Zonder thuisfront geen inzet', zei ze in een overleg met de Tweede Kamer over haar personeelsbeleid (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2014b).

Bovenstaande zienswijze wordt door Defensie breed uitgedragen. Het belang van het thuisfront wordt door Defensie-autoriteiten benadrukt in verschillende speeches, zoals bij de uitreiking van herinneringsmedailles en veteranenbijeenkomsten. Ook oud Commandant der Strijdkrachten Generaal van Uhm onderstreept het belang van het thuisfont: 'De relaties van onze militairen verdienen complimenten en aandacht. Onderschat het thuisfront niet: het is een erg belangrijke factor in het leven van een militair. Wanneer een militair op uitzending is, wordt de werklast van zijn of haar partner vaak verdubbeld. Ook daarmee moet je goed rekening houden als werkgever. We laten het thuisfront niet alleen met hun zorgen.' (Nieuwsbericht, 2010) Naast de groeiende interesse voor het militaire thuisfront bij Defensie en de politiek, neemt ook de maatschappelijke belangstelling voor uitgezonden militairen en hun thuisfront toe. Een voorbeeld hiervan is 'Missie Max' van de EO dat sinds 2009 rond Kerst een uitzending wijdt aan deze groepen mensen. Dankzij de uitzendingen in Irak en vooral Afghanistan stellen de media het thuisfront regelmatig in het centrum van de belangstelling.

De vraag lijkt simpel, maar toch is het antwoord op de vraag vanuit de politiek niet met één druk op de knop te geven. De kennis over het welbevinden van het thuisfront is namelijk niet af te lezen van één van de standaard parameters op het dashboard van operationele commandanten, beleidsambtenaren of dossierverantwoordelijke politici. In de ‘Monitor Belasting en Zorg’ (Rees Vellinga, 2012) wordt voor het eerst in een beleidsonderzoek een paragraaf gewijd aan het welbevinden van het thuisfront. Ander beleidsonderzoek (bijvoorbeeld Breukelen, 1978) heeft, ondanks haar relevantie, haar actualiteitswaarde verloren. Deze onderzoeken zijn wel te gebruiken voor het historisch perspectief en om inzicht te verkrijgen in de totstandkoming van het Nederlandse thuisfontbeleid. De wetenschappelijke onderzoeken vanuit de Faculteit der Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie geven gedeeltelijk antwoord op de vraag ‘hoe is het met ons thuisfront?’, maar in het ene onderzoek staat de Koninklijke Landmacht centraal, in het andere onderzoek richten de onderzoekers hun onderzoeksinstrumentarium op de Koninklijke Marine. De Koninklijke Luchtmacht en Marechaussee blijken in het algemeen onderbelicht en komen als onderzoeksobject slechts enkele malen voor in de verslagen die de wetenschap aanlevert.

In de periode waarin deze thuisfrontcheck uitgevoerd werd, hebben de FNV-bonden een eigen onderzoek uitgevoerd via een oproep op hun internetpagina (AFMP & MARVER, 2015). Het rapport hiervan hebben de bonden onlangs aangeboden aan de Tweede Kamer en Defensie. Het onderzoek beantwoordt relevante vragen en is om deze reden dus ter zake. De methodiek is echter gebaseerd op zelfselectie van respondenten. Thuisfront werd met name via sociale media gevraagd een vragenlijst in te vullen. De kans bestaat dat bij deze methodiek van steekproeftrekking een niet representatief deel van de onderzoekspopulatie respondeert. Men weet niet of het wellicht juist ontevreden respondenten zijn die reageren. Door dit onderzoek op te nemen in de meta-analyse, kan de verkregen data goed gebruikt worden.

Om de vraag naar welbevinden onder militairen en thuisfront te beantwoorden met behulp van bestaande instrumenten is een meta-analyse een beproefd instrument. Een meta-analyse bestaat uit een review van afgesloten en lopend onderzoek, maar is tevens een op zich zelf staand onderzoek. De lacunes in het ene onderzoek worden aangevuld met de kennis die bekend is uit andere onderzoeken. Daardoor kan kennis uit het verleden gecomplementeerd worden met kennis uit het heden. Kennis over de uitgezonden militairen en hun thuisfront van de Koninklijke Landmacht (KL) kan worden vergeleken met kennis over Koninklijke Marine

(KM) en Luchtmacht (KLu). Waar het ene onderzoek zich meer op '*work-family conflict*' richt, richt het andere onderzoek zich misschien meer op gezondheidsaspecten. Sommige onderzoeken zijn ex-post facto zoals de nazorgvragenlijst, andere onderzoeken zijn voor, tijdens en na uitzending uitgevoerd. De kracht van een meta-analyse is dat kennis uit alle bronnen wordt gebundeld. Het vakbondsonderzoek, het beleidsonderzoek en het wetenschappelijk onderzoek komt in één overzicht bij elkaar. Door het overzicht ontstaat uiteindelijk een zo compleet mogelijk beeld. Dat zo compleet mogelijke beeld vormt tezamen de thuisfrontcheck. Zo leren we wat we wel weten, maar, en dat is minstens net zo belangrijk, we leren ook wat we niet weten en waar verbetering gewenst is.

Doelstelling

De motie, zoals hierboven geformuleerd door de Tweede Kamerleden Segers en Eijsink verzoekt de regering 'een thuisfrontcheck uit te voeren waarbij wordt gekeken naar factoren die het welbevinden van uitgezonden militairen en hun naaste omgeving zowel positief als negatief beïnvloeden, daarvan te leren en de uitkomsten en leerpunten van het onderzoek naar de Kamer te sturen' (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2014a).

Deze doelstelling ligt al heel dicht tegen een probleemstelling aan, vermits men niet verzuimt om enkele concepten te verhelderen en te expliciteren. De vraag is allereerst wat moet worden verstaan onder 'thuisfront'. Een te brede opvatting zou refereren naar de gehele samenleving. Hoewel dat geen onjuiste interpretatie is, is dit onderzoek gebaat bij focussering. Een te smalle opvatting zou waarschijnlijk belangrijke groeperingen over het hoofd zien en dat zal ook niet de intentie zijn van de vragende partijen in de politieke arena.

Andere termen uit de doelstelling die uitgewerkt moeten worden betreffen 'welbevinden' en 'factoren'. Een model dat deze uitwerking biedt is het model van familie-stress dat in de literatuur bekend staat als het dubbele ABC-X model van Hill/McCubbin en Patterson (1983; Figuur 1) dat uitgaat van stessoren (A), hulpbronnnen (B), perceptie (C) en crisis (X). De verdubbeling slaat op het cumulatieve karakter van het geheel want zowel stressoren als hulpbronnen kunnen zich verdubbelen. Wanneer een gezin zich voor een uitzending geplaatst ziet, kan men uiteraard de eigen hulpbronnen aanspreken, maar men kan de hulpbronnen ook vergroten door bijvoorbeeld sociale steun te zoeken of informatie in te winnen.

De vraag ‘Hoe is het met het thuisfront’ wordt beantwoord door een analyse van de matrix in bijlage A. De algemene vraag hoe het gesteld is met het welbevinden van het thuisfront en welke factoren van invloed zijn op dat welbevinden kan verbijzonderd worden naar de volgende subvragen.

Theoretisch kader

1. Hoe kan het ‘thuisfront’ gedefinieerd worden?
2. Hoe kan ‘welbevinden’ omschreven worden en welke factoren zijn van invloed op dat welbevinden?

Beleid

3. Hoe is het thuisfrontbeleid historisch tot stand gekomen?
4. Wat is het huidige thuisfrontbeleid?

Hoe is het nu met het thuisfront?

5. Welke psychosociale problematiek speelt bij het thuisfront op het gebied van:
   a. Belasting voor het thuisfront
   b. Kwaliteit van de relatie
   c. Kinderen
6. Wat zijn de voornaamste factoren van invloed op de psychosociale problematiek:
   a. Communicatie
      i. Informatievoorziening
      ii. Communicatie over de missie
      iii. Communicatiemogelijkheden
   b. Steun vanuit Defensie
   c. Aard van de missie
7. Wat kan het Nederlandse beleid van het buitenland leren?

De opbouw van deze meta-analyse is conform de hierboven gestelde vragen. Na het theoretisch kader wordt de methodologie behandeld. De ontstaansgeschiedenis van het thuisfrontbeleid wordt besproken zodat het hedendaagse beleid vanuit zijn historische context kan worden bezien. Daarna komt de vraag hoe het nu gesteld is met het thuisfront aan de orde. De meta-analyse sluit af met conclusies en aanbevelingen.

Theoretisch kader

Definiëring thuisfront

Het begrip 'thuisfront' kent als meest brede connotatie de samenleving in zijn geheel. Ook een organisatie als het Nationaal Katholiek Thuisfront beoogt aandacht, erkenning waardering en respect voor Nederlandse militairen en thuisfront te bevorderen binnen de Katholieke geloofsgemeenschap. Thuisfront in de zin van een ieder die van betekenis is voor de uitgezonden militair, zoals kinderen, buren, familie en vrienden, is ook een gangbare omschrijving. Maar voor het doel van deze studie zijn deze connotaties en betekenissen te breed.

Aan de andere kant van het spectrum kan men het 'thuisfront' inperken tot het gezin van een uitgezonden militair. Andres (2010: 11) beschrijft 'militair gezin' als een stel (getrouwd of niet) met of zonder kinderen, waarvan op zijn minst één van de partners dienst doet in de krijgsmacht, maar ook ouders van een militair worden door haar gerekend tot het 'militaire gezin'. Daarmee zijn 'militaire gezinnen' al breder gedefinieerd dan wat in de literatuur als 'kerngezin' is aangeduid, maar ontstaat toch een relatief strenge definitie die significante anderen, zoals broers, zwagers, (schoon)zussen, stiefzussen/broers, oma's, opa's, kleinkinderen, uitsluit. Een definitie die deze significante anderen wel erkent, is ontleend aan de Veteranenwet: *'Relatie: de echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel en bloed- en aanverwanten in de eerste of tweede graad van de veteraan.'(Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2012).*

Een derde weg is een pragmatische waarbij in het belang van de zorg aan de uitgezonden militair de definiëring van wat thuisfront is, bij de militairen zelf gelegd wordt. De militair bepaalt dan zelf voor het personeelssysteem wat zijn of haar primaire en secundaire relaties zijn. Deze relaties worden door de organisatie uitgenodigd en geïnformeerd met betrekking tot alle zaken die voor militair en relaties relevant zijn. Tegenwoordig kan men zelfs aangeven dat men twee primaire relaties heeft, die dan ook beiden worden geïnformeerd indien de situatie daar om vraagt. Voor wat betreft thuisfrontinformatiedagen of thuisfrontcontactdagen worden in principe alleen de primaire relaties uitgenodigd. Deze definitie heeft vooral tot doel om adequate aanspreekpunten te creëren zonder daarbij de bredere opvatting van 'Thuisfront' te ontkennen.

In de onderzoeken die ten grondslag liggen aan deze meta-analyse zijn over het algemeen twee definities van thuisfront gebruikt. De definitie van 'relatie' conform de veteranenwet en de eerste aanspreekpunten vanuit het personeelssysteem van Defensie. Met name de data verkregen middels de nazorgvragenlijst, terug te vinden in de factsheets, is afkomstig van de eerste aanspreekpunten uit het personeelssysteem van Defensie.

Definiëring welbevinden en modelmatige omschrijving factoren van invloed

Het Van Dale woordenboek der Nederlandse taal geeft als definitie van welbevinden 'het zich goed, tevreden voelen'. Intuïtief sluit deze omschrijving zeer goed aan bij de subjectieve ervaring van een ieder, maar wat meet je als je aan iemand vraagt of deze zich goed en tevreden voelt? Als partners elkaar zes maanden moeten missen, is het waarschijnlijk dat men een verminderd welbevinden rapporteert. Men moet dus wel meerdere facetten onderkennen, en meerdere wijzen van operationalisering hanteren. In onderzoek dat loopt zijn verschillende instrumenten gehanteerd. Een instrument is de General Health Questionnaire welke met algemene gezondheid, maar ook depressie en neuroticisme correleert. Onderzoekers hebben ook gevraagd naar palliatieve reacties die het roken, alcoholgebruik en dergelijke betreft. Een andere factor van invloed op het welbevinden is de kwaliteit van de relatie. Relatiekwaliteit heeft een welhaast evidente samenhang met welbevinden. Dat geldt ook voor de vraag hoe het met de kinderen gaat. Om samen te vatten: met het bovenstaande worden drie facetten gedefinieerd die indicatief zijn voor het welbevinden van militair en thuisfront.

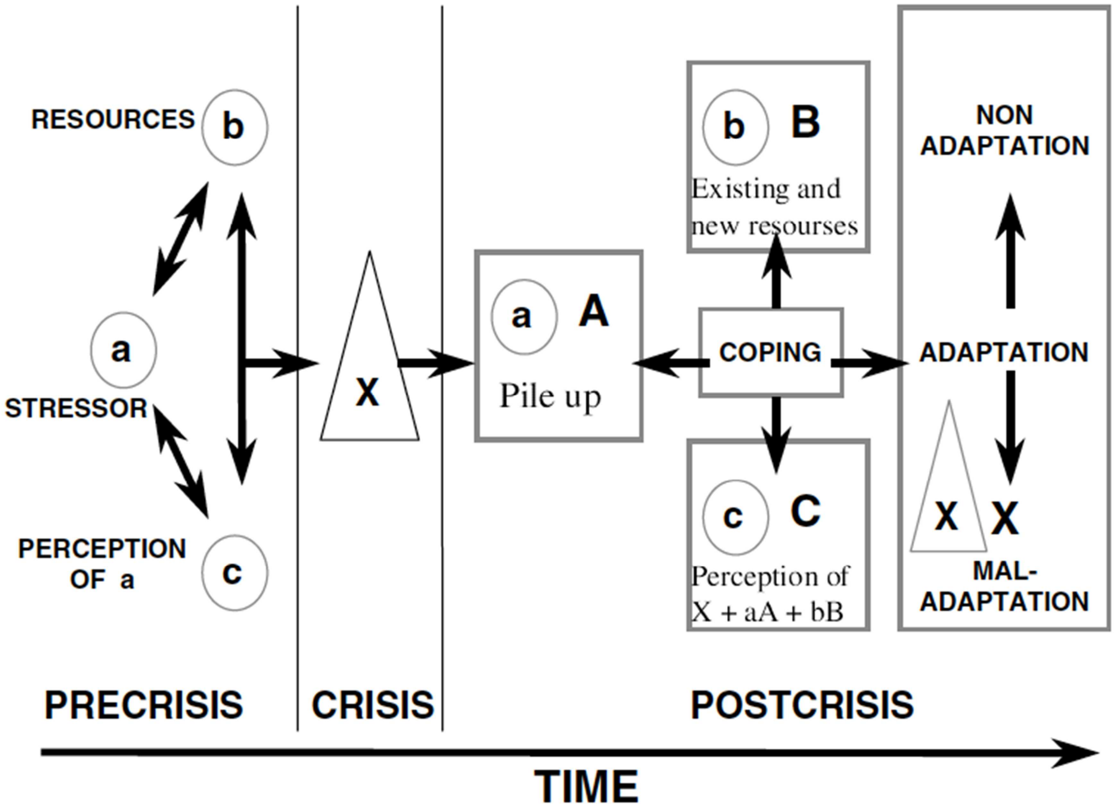
- Psychosociale problematiek
- Kwaliteit van de relatie
- Kinderen

Factoren van invloed, stressoren, rechtstreekse invloeden, moderatoren en beleidsmaatregelen

Op het welbevinden zijn van invloed een groot aantal factoren die soms oorzakelijk zijn, soms mediërend, en soms zijn zij interveniërend of modererend. Oorzakelijke factoren zijn onder andere de stressoren, bijvoorbeeld de 'life events' die mensen meemaken. Moderatoren zijn factoren die invloed uitoefenen op de directe relatie tussen stressoren en welbevinden. Zo maakt het voor het welbevinden een groot verschil of het thuisfront in een noodgeval

(stressor) een beroep kan doen op sociale steun of niet. Sociale steun is in dit voorbeeld de moderatorvariabele, maar ook copingstijlen en het al dan niet steunend gedrag van de leidinggevende zijn hier voorbeelden van. Moderatoren zijn hier samengenomen onder 'factoren van invloed' om de tabel (bijlage A) hanteerbaar te houden, en sommige moderatoren zijn ook direct van invloed op welzijn (directe en indirecte invloedsfactoren).

Beleidsmaatregelen zijn in principe de maatregelen die pogen om invloed uit te oefenen op ofwel de stressoren (bijvoorbeeld de uitzenddruk, frequentie en/of duur verminderen, preventie, uitzendbescherming militaire moeders met jonge kinderen), ofwel op de moderatoren (bijvoorbeeld educatie in copingstijlen, of het vergroten van sociale steun door thuisfrontafdelingen), of op de mate waarin een gezin crisis ervaart (het zorgsysteem, maatschappelijk werk, therapie). Beleid speelt dus in op preventie. Beleid kan ook faciliterend zijn waar gezinnen steun behoeven, of curatief indien daartoe noodzaak bestaat. Beleidsmaatregelen kunnen betrekking hebben op krachtige (verklarende) variabelen, maar omdat je verandering beoogt, hebben beleidsmaatregelen, als het goed is, vooral betrekking op manipuleerbare variabelen. (Ellemers, 1987) Beleidsmaatregelen spelen dus in op alle aspecten welke relevant zijn binnen het dubbele ABC-X model van Hill/McCubbin en Patterson (1983).

Figuur 1: Het dubbele ABC-X model van McCubbin en Patterson voor gezinsstress

Het model maakt duidelijk hoe men inzicht kan verwerven in de factoren die van invloed zijn op welbevinden. De verdubbeling in dit model blijkt bijvoorbeeld uit het spreekwoord 'een ongeluk komt zelden alleen.' De cumulatie van stressoren leidt er uiteindelijk bij elk mens toe dat de veerkracht op is. Met andere woorden: stressoren stapelen zich op totdat het 'emmertje' over loopt, maar ook 'coping' en 'hulpbronnen' kunnen zich vermeerderen. Beleid kan er bijvoorbeeld doelbewust op gericht zijn het aantal hulpbronnen dat het thuisfront ter beschikking staat te vergroten of hulp te bieden waar het gaat om effectieve coping strategieën.

Methoden en technieken

De methode die gehanteerd wordt bij dit onderzoek staat bekend als een meta-analyse. Het is een vorm van secundaire analyse die zich baseert op zo veel mogelijk beschikbare bronnen. In dit geval zijn de bronnen afkomstig van:

- alle bekende Nederlandse wetenschappelijk bronnen die bekend zijn over het betreffende onderwerp;
- alle bij de onderzoekers bekende (beleids) onderzoeken het onderwerp aangaande;
- expert-input van medewerkers bedrijfsmaatschappelijk werk, geestelijke verzorging, militaire geestelijke gezondheidszorg en Defensie Organisatie Thuisfront.

Bij de bronnenselectie is gestreefd naar inclusiviteit en volledigheid. Het onderzoek baseert zich dus op zo veel mogelijk onderzoeksbronnen. In de meta-analyse zijn geen persoonlijke verhalen, zoals dagboeken of ervaringsverhalen opgenomen. Deze persoonlijke narratieven en andere documenten, zoals bijvoorbeeld het fraaie boek *Thuisfront Uruzgan*, waarin Riekelt Pasterkamp ouders van militairen interviewt, zijn zeer waardevol, maar de kwaliteitscriteria betrouwbaarheid, validiteit en generaliseerbaarheid zijn in deze werken niet van toepassing. Daarvoor zijn het ook persoonlijke verhalen, waarmee de lezer zich kan identificeren en waarmee hij/zij kan meeleven, maar voor het doel van de thuisfrontcheck moet men zich op wetenschappelijke bronnen baseren. Om volledig te zijn over huidige thuisfrontbeleid is hiervoor wel folder en informatiemateriaal opgenomen.

Deze studie beperkt zich tot Nederland. Internationaal is veel bekend over militaire gezinnen (Moelker e.a. 2015) maar deze kennis overstijgt voor een deel de doelstelling voor dit onderzoek. Wel is de organisatie van de thuisfrontzorg en het thuisfrontbeleid van een aantal referentielanden meegenomen, om dit af te zetten tegen het Nederlandse beleid en daar *lessons learned* uit te destilleren.

De onderzoeksstrategie vertoont grote parallellie met de matrix van Miles en Huberman (1994) die opgesteld wordt ten behoeve van de analyse van kwalitatieve data. Aan de hand van een aantal relevante dimensies worden de bevindingen van de brondocumenten gerubriceerd en geaccommodeerd binnen de tabel die vervolgens een handzaam instrument ter vergelijking van de gegevens wordt. Men kan bijvoorbeeld binnen de kolom die het welbevinden betreft goed vergelijken of dat welbevinden in de loop van de tijd verandert, of dat welbevinden wellicht voor het ene krijgsmachtdeel anders is dan voor het andere. De

matrix is in dit onderzoek gegeven in de bijlage A bij dit rapport. De dimensies van de matrix zijn ontleend aan de theorie die relevant is voor het thema ‘welbevinden’ en de modelbouw aangaande militaire gezinnen, die de basis vormt voor onderzoek naar militaire gezinnen vanaf de Tweede Wereldoorlog (McCubbin and Patterson, 1983). Het gaat in deze meta-analyse om de volgende dimensies

- Psychosociale problematiek
  - Belasting voor het thuisfront
  - Kwaliteit van de relatie
  - Kinderen
- Factoren van invloed
  - Communicatie
    - Informatievoorziening
    - Communicatie over de missie
    - Communicatiemogelijkheden
  - Steun vanuit Defensie
  - Aard van de missie

Validiteit, betrouwbaarheid en generaliseerbaarheid

Validiteit, betrouwbaarheid en generaliseerbaarheid zijn ook voor dit onderzoekstype van belang. Omdat de uitspraken gebaseerd zijn op alle bij de onderzoekers bekende documenten, en niet op een steekproef, zijn de uitspraken generaliseerbaar. De geselecteerde documenten zelf hebben ook aan de wetenschappelijk criteria moeten voldoen, waardoor minimum garanties voor validiteit en betrouwbaarheid een gegeven zijn. De resultaten van dit onderzoek zijn zo valide en betrouwbaar als de brondocumenten zelf. Validiteit, betrouwbaarheid en generaliseerbaarheid van de meta-analyse scoort waarschijnlijk positief, beter, en hoger ten opzicht van de individuele onderzoeken. Voor een geaggregeerde analyse bestaat de verwachting dat het geheel meer is dan de som der delen. Er zijn goede argumenten te geven voor deze redenering. Het historisch perspectief, het totaal van de steekproeven over de tijden heen, de diversiteit aan onderzoekers waardoor vertekeningen in een bepaalde richting gecompenseerd worden door andere opinies en de mogelijkheid om de kwaliteit van de individuele onderzoeken te evalueren door de vergelijkende analyse, maken dat een meta-analyse een robuuste onderzoekstactiek is voor de behandeling van secundaire data.

Beleid

De geschiedenis van het thuisfrontbeleid (insluiten – toch buitengesloten)

De huidige richtlijnen van het thuisfrontbeleid bij Defensie bieden nog veel ruimte om de zorg naar eigen wens in te richten. Dit leidt tot verschillen in de uitvoering bij de verschillende Operationele Commando's (OPCO's).[1] De vraag is natuurlijk hoe dit zo heeft kunnen ontstaan en of dit een negatief effect heeft op de thuisfrontzorg.

Er zijn veel lessen die uit het verleden getrokken kunnen worden. Thuisfront is er natuurlijk altijd al geweest en aandacht voor het thuisfront dus ook, mede omdat de term breed opgevat kan worden zoals uit de definiëring blijkt. Historisch richt de aandacht voor thuisfront vanuit Defensie en de overheid zich op motivatie en draagvlakfactoren. Vanaf de Politionele Acties en Korea wil men bijvoorbeeld door publicaties in de 'Achterbanier' het wel en wee van 'onze jongens' in den vreemde communiceren naar de achterblijvers en de Nederlandse samenleving. Deze communicatie, zo zouden we tegenwoordig oordelen, had veelal een propagandistisch karakter en was gespeend van welke vorm van kritiek dan ook. Vandaag de dag zou het gebrek aan openheid in de communicatie veel commentaar uitlokken. Dit soort 'bedrijfscommunicatie' vormde een tegenwicht voor de privé communicatie tussen zoons en families, maar ook voor de kritische berichtgeving via socialistische of communistische kanalen (bijvoorbeeld in Dagblad de Waarheid). Door de bank genomen was deze generatie loyaal en volgzaam en is daarom wel eens als 'stille generatie' gekarakteriseerd. Ook vandaag de dag is het belang van de media onverminderd (Andres en Moelker, 2008). Journalisten en media in het algemeen verwerven zich via sociale media en blogs toegang tot uitgezonden militairen en hun thuisfront, en daarmee verkrijgt het thuisfront in engere zin (familie, vrienden) onbedoeld, onvermijdelijk en onverbiddelijk ook een ambassadeursfunctie. Militaire organisaties kunnen daarom niet om het thuisfront heen, en hoewel vele zorgprojecten pas reactief ontstaan naar aanleiding van kritische geluiden, blijkt ook uit het literatuuroverzicht dat in deze meta-analyse gepresenteerd wordt, dat Defensie responsief is.

In de jaren 1976-77 wordt Defensie waarschijnlijk voor de eerste keer Defensie opgeschrikt door geluiden van een verontrust thuisfront. De Koninklijke Marine was tijdens de Koude

[1] DOT, 17 juli '15

Oorlog het enige krijgsmachtdeel dat regelmatig geconfronteerd werd met separatie van militair en gezin. Het thuisfront van onderzeeboot 'De Tonijn' voelde zich bij het afscheid op de kade min of meer 'alleen' staan en besloot onderlinge contacten te organiseren. Vakbonden en Geestelijke Verzorging hebben dit initiatief ook ondersteund. Toentertijd waren rangen en standen nog zeer gewichtig en daardoor ging een vrouw van een sergeant naar de sergeantsvrouwen, een korporaalsvrouw naar de korporaalsvrouwen enzovoort. Vrouwen van korporaals en matrozen hoorden zelden iets van de Marine en hadden weinig contacten. De Koninklijke Marine reageerde op dit burgerinitiatief door onderzoek uit te vaardigen uitgevoerd door het bureau Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek (Breukelen, 1978). Een kleine bloemlezing uit dit rapport maakt onmiddellijk duidelijk dat de thematiek niets van haar actualiteit verloren heeft.

- Een LTZ1: onderzoek zal ongetwijfeld bevestigen dat de invloed van de vrouw groot is op het personeelsverloop in de marine;
- Vrouw van een sergeant-machinist: zou het niet mogelijk zijn om in het vak van mijn man (machinist) een regelmatiger thuis zijn te garanderen, bijvoorbeeld om de 2 jaar een jaar thuis?;
- LTZ2 (Elektrotechnische dienst): Ik geloof dat er spanningen ontstaan door de onzekerheid over toekomstige plaatsingen;
- Vrouw van een machinist: Als marinevrouw weet je dat je wel eens een langere periode alleen door moet brengen, dat is nooit leuk, maar je kunt wel, met je kinderen, het beste ervan maken;
- Vrouw van een sergeant-elektromonteur: … het went nooit, en je leidt twee levens;
- Vrouw van een LTZ1: Voor de vrouwen die alleen blijven, wordt weinig gedaan.

De parallellen met recente onderzoeken, bijvoorbeeld dat van de FNV-bonden uit 2015 (AFMP & MARVER, 2015), zijn opmerkelijk. De zorg is wel verbeterd, maar de door werkgeïnduceerde separatie opgeroepen pijnpunten en hartenkreten zijn in de loop der jaren nauwelijks veranderd. Ook kenmerkend … als er signalen zijn, dan worden deze ook opgepakt door Defensie. Naar aanleiding van het rapport door SWO werd er in 1980 bij de Marine het eerste bureau 'Thuisfrontcomité' opgericht. Dit bureau bood hulp aan vrouwen die als vrijwilligster in een thuis frontcomité willen participeren en opereert op aanvraag van het comité of schip. De basis voor de huidige thuisfrontzorg was gelegd. Het patroon, want dat is

het, herhaalt zich op het moment dat uitzendingen voor andere krijgsmachtdelen relevant gaan worden. Onvrede wordt geuit, dreigt via de media verspreid te worden, de organisatie reageert. Daarnaast leert men van eerdere ervaringen zoals de ervaringen van mariniers in Cambodja (1992-1993), Haïti (1995) en Bosnië (1995-1996), de landmacht in voormalig Joegoslavië (vanaf 1992) en de luchtmacht met onder andere het probleem van de individueel uitgezonden militairen.

De krijgsmachtdelen reageerden pas na confrontatie met een nieuw fenomeen, uitzendingen, en namen daarna adequate maatregelen en stelden die ook bij om naar maatwerk toe te groeien. Leerprocessen konden vaak snel verlopen, omdat men zorgconcepten van elkaar kon afkijken en kopiëren op een wijze die passend was voor de eigen cultuur. Nieuwe uitdagingen deden zich voor en telkens werden signalen opgepikt en vertaald naar nieuw beleid. Bij uitzendingen waarbij Koninklijke Marechaussee (KMar) personeel werd toegevoegd aan een landmachtuitzending in voormalig Joegoslavië, voelde het KMar thuisfront zich binnen een militaire leefgemeenschap als het Duitse dorpje Seven geïsoleerd. KMar personeel had op missie een politietaak, controleerde het landmacht personeel, en daardoor werd hun thuisfront in Duitsland niet meegenomen in de informele locale netwerken. In een enkel geval betrof het ook krijgsmachtdeel overstijgende problematiek, zoals naar aanleiding van de uitzending UNMEE. De commissie Franssen adviseerde in een veel breder kader voor een andere bestuursstructuur waarbij de verantwoordelijkheid voor uitzendingen eenhoofdig belegd werd. Voor de organisatie van thuisfrontcomités en afdelingen betekende dit dat ook één organisatie (het krijgsmachtdeel – nu Operationeel Commando geheten – met de leidende rol) verantwoordelijk werd gesteld. Personeelsleden toegevoegd vanuit defensieonderdelen anders dan het organiserende defensieonderdeel, werden hierdoor niet uitgesloten van de zorg. Deze nieuwe besturing betrof vele beleidsterreinen, zoals bijvoorbeeld de logistiek, maar ook de psychosociale ondersteuning tijdens missie.

Als patroon tekent zich af een systeem van steeds grotere inclusiviteit (meer mensen accommoderen binnen één zorgsysteem), waarbij steeds hogere eisen gesteld worden aan de kwaliteit van de diensten en de steun die aangeboden wordt. Maar een systeem van grotere inclusiviteit impliceert ook een hyperbolisch karakter. Met andere woorden, ondanks alle moeite valt er altijd wel een (steeds kleinere) groep buiten de kaders van het zorgsysteem. Anno 2015 beluisteren onderzoekers daarom hartenkreten van het thuisfront die verassend

veel lijken op de hartenkreten uit de jaren tachtig (AFMP & MARVER, 2015). Dat blijkt ook uit een bloemlezing uit dit recente rapport:

- Omdat pas op het laatste moment bekend was dat mijn partner op deze missie gezet werd heb ik de informatiedag voor het thuisfront gemist. Dat vond ik wel erg jammer. En daarmee dus ook gegevens over missiegebied etc. gemist;
- Voor sommige partners, die al veel missies hebben meegemaakt, is een algemene TFI-dag totaal niet interessant. Wat ze wel nodig vinden is contact op kleine schaal met de partners van militairen uit het team van de uitgezonden militair;
- Bij Defensie ligt de nadruk op de kleine (baby, peuter, kleuter) kinderen. Ik had pubers toentertijd. Daar is geen informatie voor en ook geen aandacht;
- We worden totaal niet op de hoogte gehouden. Alleen door onze partners als dat mogelijk was en toegestaan;
- Tussentijdse informatie wat voor ons belangrijk is bij oplopende spanning in het uitzendgebied;
- In ieder geval een telefoontje van de eenheid toen er wat was gebeurd. Dit bleek schijnbaar teveel moeite;
- Ik had geen steun vanuit zijn eenheid, noch van de aangewezen buddy;
- Blijft vervelend dat je geen contact kan zoeken met je partner;
- Meer zekerheid over het terugkomen. Maar het blijft Defensie: alles is onzeker tot het laatste moment;
- Er klopt helemaal niets van 6 maanden op uitzending en dan 12 maanden niet op uitzending. Dit is theorie en niet de praktijk;

Bovenstaande respondenten voelen zich soms buitengesloten van informatie, van contact met lotgenoten, van steun of communicatie. Er zijn telkens groeperingen die zich vergeten voelen, soms is dat objectief zo, soms is dat een gevoel (maar dat is ook een ervaring met reële consequenties). Voor die mensen is het zo geweest. In algemene zin streeft men met thuisfrontzorg en -beleid naar kwaliteitsverbetering, grotere inclusiviteit, hogere tevredenheid. De hartenkreten zijn in dat opzicht zeer waardevol voor beleidsmakers omdat zij de beleidsmakers attenderen op verbetermogelijkheden.

Huidig thuisfrontbeleid: inrichting en uitvoerders

De uitvoering en coördinatie van thuisfrontzorg ligt volgens de op 1 februari 2015 uitgegeven CDS-aanwijzing A-122 'Thuisfrontzorg voor en tijdens uitzendingen' (Ministerie van Defensie, 2015a) bij de Defensiestaf en meer precies bij de Directie Operatien (DOPS). In eerdere versies van deze CDS aanwijzing lag deze taak bij het coördinerend OPCO (Ministerie van Defensie, 2005). Dit komt ook naar voren in het beleidsstuk CDS A-126 Personeelszorg na terugkeer van uitzendingen (Ministerie van Defensie, 2005). Er is dus bewust gekozen om deze taak centraal te beleggen op CDS-niveau. Het doel van de CDS aanwijzing is dan ook om eenduidig de coördinatie van thuisfrontzorg te beschrijven. Voor de afstemming van deze coördinatie is het Defensie Organisatie Thuisfrontzaken (DOT) opgezet (Ministerie van Defensie, 2015b). Het DOT wordt voorgezeten door de J1 DOPS.

De DOPS wijst een OPCO aan die verantwoordelijk is voor de coördinatie en uitvoering van de thuisfrontactiviteiten van een missie. De verschillende OPCO's hebben grote vrijheid om het thuisfrontbeleid zelf in te richten Binnen deze richtlijnen is er veel ruimte om dit naar eigen wens in te richten. Dit leidt tot grote verschillen in de uitvoering.[2]

Defensie Organisatie Thuisfront (DOT)

Zoals hiervoor beschreven is het DOT OPCO overstijgend. De onderliggende structuur van de thuisfrontorganisaties is vastgelegd. Elk OPCO heeft een eigen thuisfrontcomité. Dit comité stelt voor het eigen OPCO het beleid vast, aan de hand van de door het DOT beschreven randvoorwaarden. Het thuisfrontcomité ondersteunt bij de uitvoering van het vastgestelde beleid. De voorzitter van het thuisfrontcomité is tevens lid van het DOT. Ieder thuisfrontcomité heeft één of meerdere thuisfrontafdelingen. De thuisfrontafdeling verzorgt de uitvoering van de thuisfrontzorg voor de formerende eenheid. De formerende eenheid is verantwoordelijk voor het inrichten van een thuisfrontafdeling (Ministerie van Defensie, 2015c). OPCO overschrijdende, dus centraal geregelde activiteiten, worden centraal aangestuurd vanuit het DOT.

In tegenstelling tot wat de organisatiestructuur doet vermoeden, is echter de algehele coördinatie belegd bij het thuisfrontcomité Commando Landstrijdkrachten (CLAS). Op dit

[2] DOT, 17 juli '15

moment heeft het CLAS als enige OPCO een volwaardige organisatiedeel dat verantwoordelijk is voor de thuisfront zorg. De overige OPCO's hebben functionarissen waarvoor de thuisfrontzorg een deel van het takenpakket is. CZSK heeft niet alleen thuisfront van uitgezonden militairen waarvoor het een zorgplicht heeft, ook het thuisfront van militairen op (gereedstellings)oefeningen krijgt thuisfrontzorg. Bij KMar doet zich een andere situatie voor. Dit defensieonderdeel heeft medewerkers die ingezet worden in het buitenland, maar niet onder het uitzendregime vallen. Het thuisfront van deze medewerkers ontvangt eveneens thuisfrontzorg vanuit het KMar.[3]

De overige verschillen tussen de OPCO's zitten in de uitvoering van de thuisfrontzorg, zoals in de thuisfrontinformatiedagen, thuisfrontcontactdagen en de inrichting van de verschillende thuisfrontcomités en thuisfrontafdelingen. Ieder OPCO vult dit op eigen wijze in, met eigen aandachtspunten. Zo dient ieder OPCO vanwege de aansluiting vrijwilligers te werven uit het thuisfront van uitgezonden militairen. Drie van de vier OPCO's hebben voldaan aan de eis om vrijwilligers te werven voor thuisfrontactiviteiten. Alleen het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) blijft achter in de werving van vrijwilligers. De organieke commandanten van de uitgezonden eenheden geven aan dat vrijwilligers niet nodig zijn, aangezien ze het met het eigen personeel regelen.

Elk OPCO heeft budget gekregen van DOPS voor de uitvoering van de thuisfrontactiviteiten. Hoe dit budget benut wordt, verschilt per OPCO. Daarnaast komt het voor dat commandanten extra budget ter beschikking stellen of het budget bestemd voor thuisfrontactiviteiten samenvoegen met andere budgetten. Dit laatste komt voor bij Commando Zeestrijdkrachten (CZSK), waar het thuisfrontbudget voor missies samengevoegd wordt met het budget voor thuisfrontactiviteiten bij overige vaardagen in het kader van opwerken en oefenen. Ook C-KMar stelt extra budgetten beschikbaar om thuisfrontzorg nog beter te faciliteren. Dit compliceert het inzichtelijk maken van de daadwerkelijke kosten en geeft een diffuus beeld van de thuisfrontzaken per OPCO.

De uitvoering van de thuisfrontzorg verschilt al naar gelang de periode: voor, tijdens en na de uitzending. Voor de uitzending organiseert het aangewezen OPCO verplicht een thuisfrontinformatiedag. Op deze dag wordt informatie over de missie gegeven, over hoe met

[3] DOT, 27 november 2015

de uitgezonden militairen kan worden gecommuniceerd en hoe in noodgevallen contact kan worden gelegd. Tijdens de uitzending dient het aangewezen OPCO het thuisfront te ondersteunen. Dit is niet nader omschreven. Daarnaast is het thuisfrontcomité 24 uur per dag bereikbaar voor vragen en door het thuisfront aangedragen noodgevallen. Gedurende de uitzendperiode moet tenminste één keer een thuisfrontcontactdag worden georganiseerd. Het aangewezen OPCO draagt tevens zorg voor de communicatie over de terugkeerdatum. De DOPS en de operationele commandant dragen zorg voor zo goed mogelijke communicatiemogelijkheden tussen de uitgezonden militairen en hun thuisfront. Hier wordt onder verstaan; telefoon, internet en welfare en tijdens thuisfrontcontactdagen indien mogelijk ook live VTC verbindingen. Van de eigen commandant waar de militair in Nederland geplaatst is, wordt verwacht dat deze zelf ook contact onderhoudt met het thuisfront (Ministerie van Defensie, 2015c). Daarnaast is Defensie verantwoordelijk voor de nazorg van de militair en zijn/haar thuisfront.

Sinds de oprichting van het DOT en de belegging van de centrale verantwoordelijkheid voor de thuisfrontzorg bij de DOPS, zijn grote stappen gemaakt om de onderlinge verschillen te nivelleren. De voorzitter van het DOT, de J1 DOPS, verwacht dat de komende jaren de verschillen in de uitvoer van de thuisfrontzorg verder afnemen. Zo worden diverse openstaande punten worden sinds de oprichting van het DOT opgepakt. Een nieuw boekje voor kinderen van uitgezonden militairen en politie is bijna klaar. Daarnaast is er aandacht voor kinderen van 8 jaar en ouder. Op dit moment onderzoekt het DOT welk voorlichtingsmateriaal voor deze groep moet worden opgesteld. Bij één van de eenheden van het CLAS is een survivalweekend voor oudere kinderen van uitgezonden militairen georganiseerd. Dit was een dusdanig succes dat dit initiatief in 2015 CLAS-breed wordt opgepakt en mogelijk daarna Defensiebreed. Om beter tegemoet te komen aan de wens voor een eenduidige informatievoorziening is op 27 november ’15 een website gelanceerd waar het thuisfront alle informatie kan vinden die zij nodig hebben. De thuisfrontorganisatie CLAS start een pilot met een facebookpagina speciaal voor het thuisfront van uitgezonden militairen.[4]

Overige uitvoerende instanties

[4] DOT, 27 november ‘15

Trends, onderzoek en statistiek (TOS), Divisie Personeel & Organisatie Defensie (DPOD)

TOS is binnen Defensie verantwoordelijk voor de screening van militairen en thuisfront op basis van dataverzameling omtrent het welbevinden van de militair en het thuisfront. Daarnaast gebruikt TOS de verzamelde data om onderzoek te doen naar deze groepen.

De dataverzameling omtrent het thuisfront is met name vervat in de nazorgvragenlijst en maakt onderdeel uit van het programma ‘Individuele Mentale Inzetbaarheid’. Overige data wordt gehaald uit onderzoek verricht onder de militairen, eveneens middels vragenlijsten, rondom de uitzending. In deze vragenlijsten, maar ook tijdens werktevredenheidsonderzoeken op de werkplek in Nederland, zijn vragen opgenomen waarbij de militair zijn mening over het welbevinden van zijn thuisfront kan geven of waarin het thuisfront zelf gevraagd wordt naar hun ervaringen en welzijn (Ministerie van Defensie, 2015d). In de CDS A-122 staat het beleid beschreven met betrekking tot de vragenlijst nazorg militair en de vragenlijst nazorg thuisfront. Hierin staan eveneens de verantwoordelijkheden van betrokkenen in de nazorgketen weergegeven.

Zowel de militair als zijn thuisfront ontvangen[5] zes tot negen maanden na de uitzending van de militair een nazorgvragenlijst. De vragenlijst gaat in op ervaringen voor- tijdens en na de uitzending en gaat in op zorgaspecten. Indien de beantwoording van de vragenlijst hier aanleiding toe geeft, ontstaat een belindicatie. Na een gesprek met het thuisfront of een militair door een bedrijfsmaatschappelijk werker, wordt gekeken of en eventueel welke verdere zorg nodig is.

Het beheer en de uitvoering van de nazorgvragenlijst ligt bij DPOD/ TOS. De opdrachtgever van de nazorgvragenlijst is de CDS. Onlangs zijn de inhoud en het proces van de nazorgvragenlijst geëvalueerd. (Ministerie van Defensie, 2015e). Naar aanleiding hiervan is de vragenlijst vooral inhoudelijk aangepast en de wijze waarop het wordt aangeboden toegankelijker gemaakt met als doel de response rate te verhogen.

[5] Voor de nazorgvragenlijst wordt de smalle definitie van het thuisfront gehanteerd; het thuisfront betreft hier de primaire relatie zoals door de militair aangegeven in het digitale personeelssysteem van Defensie. Alleen deze mensen ontvangen de nazorgvragenlijst ‘thuisfront’.

Tevens wordt op basis van de evaluatie geadviseerd om de nazorg vragenlijst thuisfront te voorzien van een signalering van ernst en aangepaste psycho-educatie conform de werkwijze bij de nazorgvragenlijst voor de uitgezonden militair.

Militair Geneeskundige Gezondheidszorg (MGGZ)

De MGGZ is tijdens de thuisfront informatiedagen aanwezig om de militairen en hun relaties voorlichting te geven over de psychologische aspecten van de uitzending. Tevens licht de MGGZ de mogelijkheid toe om terug te kunnen vallen op de MGGZ voor vragen, advies of begeleiding/ behandeling bij uitzendgerelateerde problemen. Tijdens de uitzending is meestal een psycholoog in het uitzendgebied ter plaatste om, indien nodig, psychologische hulp te kunnen bieden. De psycholoog is tevens lid van het Sociaal Medisch Team (SMT). Tijdens de laatste thuisfrontcontactdag is de MGGZ aanwezig om het thuisfront voor te bereiden op de terugkeer van de militair (Ministerie van Defensie, 2015f).

Dienst Geestelijke Verzorging (DGV)

De DGV richt zich voornamelijk op de militair voor, tijdens en na uitzending. Dit door middel van de uitzendconferentie, ondersteuning en bezinningsdiensten tijdens uitzending en gesprekken na terugkeer. Tijdens de thuisfrontinformatiedagen licht de DGV toe welke rol de DGV kan spelen voor het thuisfront. Ook biedt de DGV de mogelijkheid voor terugkeerconferenties (Ministerie van Defensie, 2015g). In het najaar van 2015 organiseerde de DGV samen met het DOT drie thuisfrontconferenties toegespitst op relaties van militairen die behoefte hebben aan kleinschaliger contact (Ministerie van Defensie, 2015g).

Dienstencentrum Bedrijfsmaatschappelijk Werk (DCBMW)

De diensten van DCBMW zijn voor, tijdens en na de uitzending van de militair beschikbaar voor militairen en thuisfront. De bedrijfsmaatschappelijk werkers van het DCBMW zijn bereikbaar voor het thuisfront met praktische vragen en hulpverleningsvragen. Tevens ondersteunen medewerkers van het DCBMW het thuisfront bij een verwonding of overlijden van de militair (Ministerie van Defensie, 2010). Sinds september 2014 is het uitzendzorgpakket uitgebreid met de follow-up/afhandeling van de nazorgvragenlijsten van militair en het thuisfront. Dit is gericht op de behandeling van psychosociale problematiek ten gevolge van een missie. Voorheen lag deze verantwoordelijkheid bij de Defensie Gezondheidszorg Organisatie (DGO).

In samenwerking met de MGGZ wordt in 2015 onderzocht of het programma ADAPT (After Deployment Adaptive Tools[6]) kan worden toegepast bij de Nederlandse Defensie. Dit programma is ontwikkeld in de Verenigde Staten en levert een bijdrage aan het psychische en algehele welzijn van de militair en zijn gezin. Het programma biedt hulp bij de opvoeding van de kinderen in verband met de uitzending. Ter ondersteuning van het re-integratieproces tussen de militair en zijn of haar thuisfront is de methodiek ADAPT ontwikkeld door het Amerikaanse leger. Militairen en hun gezin kunnen hier gebruik van maken als zij merken dat ze hulp nodig hebben in de opvoeding na uitzending om de balans binnen het gezin te herstellen. Er wordt tijdens de bijeenkomsten gekeken naar manieren om te zorgen dat het gezin krachtig door deze tijd van verandering en re-integratie heen komt en het kind zich tijdens dit proces goed kan blijven ontwikkelen. Daarbij wordt ook aandacht geschonken aan het herkennen en reguleren van emoties van de gezinsleden en vervolgens aan de interactie met elkaar (Hanson, Brockberg & Gewirtz, 2013).

[6] zie ook:
HTTP://WWW.CEHD.UMN.EDU/FSOS/PROJECTS/ADAPT/ARTICLES.ASP

Hoe is het nu met het thuisfront?

Resultaten meta-analyse

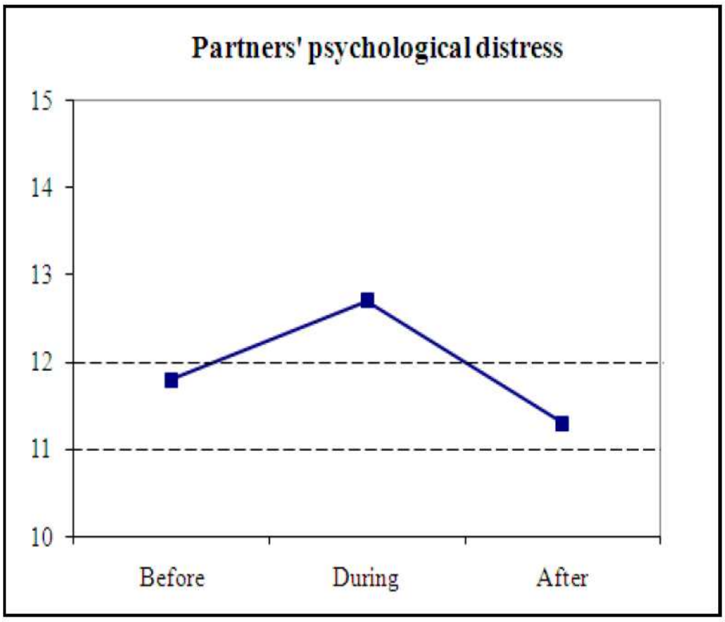
Onderstaande resultaten volgen uit de meta-analyse (zie matrix in bijlage A). De in deze paragraaf beschreven response is van het thuisfront, mits anders beschreven. Op basis van de informatie wordt een antwoord gegeven op de vraag ‘Hoe is het met ons thuisfront?’.
Zoals eerder gesteld zijn in de onderzoeken die ten grondslag liggen aan deze meta-analyse over het algemeen twee definities van thuisfront gebruikt. De definitie van ‘relatie’ conform de veteranenwet en de eerste aanspreekpunten vanuit het personeelssysteem van Defensie. Met name de data verkregen middels de nazorgvragenlijst, terug te vinden in de factsheets, is afkomstig van de eerste aanspreekpunten uit het personeelssysteem van Defensie.

Psychosociale problematiek

Afgaande op de cijfers gaat het met een grote meerderheid van het thuisfront goed. In de periode 2012-2014 (Ministerie van Defensie, 2014, 2015i) is voor rond de 85% van het thuisfront geen belindicatie. Rond de 5-6% van de belindicaties gaat over het welzijn van de militair, 5% over het welzijn van het thuisfront. 2 tot 3% gaat over de kinderen, de overigen hebben behoefte aan een gesprek.

Belasting voor het thuisfront

De verschillende fasen van uitzending (voor, tijdens en na) kennen elk hun eigen uitdagingen die van invloed kunnen zijn op het welzijn van militairen en hun thuisfront: de voorbereiding op de uitzending (wat vaak wordt ervaren als een ‘uitzending voor een uitzending’), de tijdelijke scheiding en de terugkomst en re-integratie.
Over het algemeen blijkt het thuisfront veerkrachtig en niet aantoonbaar depressiever of ongezonder dan algemeen (Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012; Moelker & Van der Kloet, 2002); ook pakken thuisblijvende partners de (nieuwe) dagelijkse routine snel weer op (AFMP & MARVER, 2015; Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012). Onderzoek onder partners van militairen uitgezonden naar Afghanistan of Bosnië-Herzegovina toont aan dat zij voor en na de uitzending *gemiddeld* niet meer stress/spanningen ervaren dan mensen normaliter ervaren in dagelijkse omstandigheden (illustratief is Figuur 2; scores tussen 11 en 12 zijn gebruikelijk in normale omstandigheden).

Figuur 2, Psychologische stress level partners (Andres en Moelker 2009)

Voor de uitzending ervaart in de periode 2012-2014 tussen de 16% en 19% van het thuisfront deze periode als belastend. De opwerkperiode en het in deze periode veel van huis zijn worden als een oorzaak aangewezen. Ook wordt de onzekerheid over de vertrekdatum genoemd (Ministerie van Defensie 2013, 2014 &2015i), evenals het opzien tegen afscheid nemen (Ministerie van Defensie, 2013).

De uitzending/separatie zelf is stressvoller. Ongeveer *een derde* van de partners ervaart dan een hoge mate van stress, waarvan 8% serieuze problemen (Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012). Recent onderzoek onder partners van varend marinepersoneel toont aan dat *een kwart* van de partners een hoge mate van stress ervaart tijdens de vaarperiode; 11% ervaart serieuze problemen. Een uitzending is dus wel degelijk belastend voor het thuisfront. Deze belasting bestaat onder meer uit het afscheid nemen, het gemis, er alleen voor staan (o.a. wat betreft de zorg voor de kinderen) en de zorgen over het welzijn en de veiligheid van de uitgezonden militair (AFMP, 2015; Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012; Moelker & Van der Kloet, 2002). In de periode 2009-2015 geeft gemiddeld 20% van het thuisfront aan dat de uitzendperiode belastend is, met name het alleen zijn en alles alleen moeten doen. Ook de zorg voor de kinderen wordt veelvuldig genoemd. Ook de onduidelijkheid over de terugkomstdatum brengt veel onzekerheid (Ministerie van Defensie 2009, 2013, 2014 &2015i).

In 2011 nam de angst en zorg voor de militair in het uitzendgebied af, in de jaren daarop ligt het percentage ‘belasting tijdens uitzending’ ook een aantal procent lager (Ministerie van Defensie, 2013). In 2013-2014 is weer een lichte toename af te lezen uit de factsheets van TOS, naar 9% (Ministerie van Defensie, 2015i). Ook ouders maken zich zorgen over de veiligheid van hun uitgezonden zoon/dochter en in hoeverre de uitzending hun zoon/dochter verandert. Moeders maken zich meer zorgen dan vaders. Ouders maken zich meer zorgen naarmate het uitzendgebied als risicovoller wordt ervaren; ook missen ze hun kind dan meer. Moeders rapporteren een meer negatieve uitzendervaring dan vaders (Andres & Moelker, 2009).

Het thuisfront ervaart de periode na de uitzending over het algemeen als het minst belastend. Het percentage respondenten dat deze periode als belastend ervaart schommelt tussen de 7% en 9% (Ministerie van Defensie 2009, 2013, 2014 &2015i). Waar deze exacte belasting uit bestaat, is niet nader onderzocht. Het onderzoek van de FNV-bonden (AFMP & MARVER, 2015) geeft aan dat na de uitzending vooral de oefendruk, de plaatsingen ver van huis en eventuele nieuwe uitzending voor een toename in de stress bij het thuisfront zorgt.

Kwaliteit van de relatie

Over het algemeen zijn militairen en partners tevreden met hun relatie, zo blijkt uit onderzoek zowel onder varend marinepersoneel en hun partners als onder uitgezonden landmachtpersoneel en hun partners (Andres & Moelker, 2015; Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012). Het laatstgenoemde longitudinale onderzoek laat zien dat relatietevredenheid na de uitzending significant lager is dan voor de uitzending. Hoewel 18% van de relaties aanzienlijk verslechtert, is 11% aanzienlijk verbeterd. Ook het onderzoek van Moelker & Van der Kloet (2002) laat zien dat een uitzending relaties onder druk kan zetten, maar ook hechter kan maken. a

De werkbelasting van de militair rondom de uitzending blijkt de relatie tussen militair en thuisfront negatief te beïnvloeden (Duel & Rees Vellinga, 2009a; 2009b). Ongeveer 3-4% geeft aan dat de relatie van de militair met het thuisfront en vrienden problemen vertoond (Ministerie van Defensie, 2014, 2015i).

Onderzoek onder ouders van uitgezonden militairen toont aan dat er over het algemeen sprake is van een sterke ouder-kind relatie. Volgens 26% van de ouders heeft de uitzending de relatie met hun zoon/dochter verbeterd; 3% ervaart een verslechterde relatie; volgens 72% is de relatie onveranderd (Andres & Moelker, 2009).

Kinderen

Afscheid nemen en de afwezigheid van de uitgezonden ouder blijkt moeilijk en stressvol voor kinderen (Andres & Moelker, 2015; Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012; Moelker & Van der Kloet, 2002). Gemeten over 2012-2014 (Ministerie van Defensie, 2014, 2015i) heeft iets meer dan een derde van het thuisfront kinderen. Van deze groep geeft 3% aan zich zorgen te maken over de kinderen. De meest genoemde zorgindicaties betreffen de omgang tussen kind en militair, het functioneren van het kind in het gezin en het functioneren op school. De belindicatie over het welzijn van het kind ligt stabiel op 2% (Ministerie van Defensie, 2014, 2015i). Het algemene welzijn van de kinderen hangt samen met het welzijn van ouders, zowel de thuisblijvende ouder als de uitgezonden militair (Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012).

Stellen die korter samen zijn, stellen met (jonge) kinderen, waarvan de militair een lagere rang heeft en uitgezonden is naar een risicovoller missiegebied blijken een grotere ‘risicogroep’ te vormen (Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012; Breukelen, 1978). Uit het onderzoek van AFMP & MARVER (2015) blijkt dat respondenten met jonge kinderen de uitzendduur van 6 maanden te lang vinden. (AFMP & MARVER, 2015)

Uit onderzoek van Duel & Rees Vellinga (2009) blijkt dat ongeveer 15% van de respondenten met kinderen behoefte heeft aan hulp bij opvoedingsvraagstukken, waaronder meer informatie over de gevolgen van uitzending op het gedrag van het kind. Na uitzending is het voor een deel van de kinderen moeilijk om weer te wennen aan de aanwezigheid van de teruggekeerde ouder (Moelker & Van der Kloet, 2002). Daarnaast vertoont een aanzienlijke groep (rond de 40%) kinderen (3 maanden) na terugkomst verlatingsangst (Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012). Kinderen in verschillende leeftijdscategorieën ervaren de uitzending op verschillende wijze en ervaren andersoortige uitdagingen. Door ouders waargenomen veranderingen bij kinderen zijn zowel negatief (o.a. negatieve gedragsveranderingen zoals opstandig zijn, maar ook meer bedplassen) als positief (o.a. behulpzamer en zorgzamer zijn) (Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012; Moelker & Van der Kloet, 2002).

In 2008 werd al meer aandacht gevraagd voor oudere kinderen met informatie of activiteiten (72%). Dit om de bekendheid van het begrip uitzending bij de kinderen en hun omgeving te vergroten. Dit zou ook moeten leiden tot materiaal dat bruikbaar is voor spreekbeurten of als lesmateriaal voor in de schoolklas. De activiteiten tijdens de thuisfrontdagen zouden ook meer gericht moeten zijn op kinderen vanaf ongeveer 8 jaar. Een deel (30%) van het thuisfront geeft aan dat het behoefte heeft aan informatie hoe met de kinderen om te gaan bij afwezigheid van de militaire ouder (Duel & Rees Vellinga, 2009). Verschillende onderzoeken tonen aan dat er meer behoefte is aan specifieke steun (en praktische tips) ten aanzien van (de begeleiding van) kinderen in verschillende leeftijdscategorieën; vooral schoolgaande kinderen blijken een 'vergeten' groep in thuisfrontzorg (AFMP & MARVER, 2015; Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012).

Individueel uitgezonden militairen en werkbezoekers

Individueel uitgezondenen en hun partners behoeven bijzondere aandacht; zij worden vaker op heel korte termijn geïnformeerd over vertrek, wat de ervaren stress bij de partners verhoogt (Moelker & Verheien, 1999). Ook wanneer sprake is van werkbezoeken en vroegtijdige repatriëring is het van belang dat er aandacht is voor de belasting en zorg voor het thuisfront (AFMP & MARVER, 2015). Uit het onderzoek van FNV-bonden (AFMP & MARVER, 2015) blijkt tevens dat het thuisfront van (langdurige) werkbezoekers buiten alle thuisfrontregelingen vallen, aangezien de militairen niet als uitgezonden geregistreerd zijn. Toch verkeerd dit personeel geruime tijd, tot 4 weken, in het uitzendgebied. Dit levert voor het thuisfront van deze werkbezoekers een soortgelijk belasting op als een uitzending.

Factoren van invloed op welzijn thuisfront

De verschillende fasen van uitzending - voor, tijdens en na - kennen elk hun specifieke stressoren die het welzijn van het thuisfront beïnvloeden. Onzekerheid, onduidelijkheid en wijzigingen ten aanzien van de uitzending (over al dan niet uitgezonden worden, de precieze duur van uitzending, vertrek- en terugkomstdata), een korte voorbereidingstijd en beperkte quality time voor en na uitzending door een intensief oefenprogramma zijn enkele veel genoemde factoren die onrust veroorzaken bij het thuisfront (AFMP, 2015; Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012; Moelker & Verheien, 1999).

Verder blijkt uit onderzoek onder verschillende doelgroepen dat meer conflict tussen (militair) werk en privéleven en de ervaring van (andere) ingrijpende gebeurtenissen negatief samenhangt met het welzijn van militairen en thuisfront (Andres & Moelker, 2015; Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012).

Communicatie en steun komen prominent naar voren als belangrijke factoren die het welzijn van het thuisfront en uitgezonden militairen beïnvloeden; deze worden hieronder beschreven.

Communicatie

Informatievoorziening

Een bezorgd thuisfront gaat op zoek naar informatie om die bezorgdheid te reduceren (Derks, 2009). Duidelijke informatie over de duur van de uitzending, en het tegemoet komen aan de daarmee geschapen verwachtingen, kan een toename van het psychosociale klachten voorkomen bij het thuisfront (Duel, 2008). Niet het gevoel hebben tijdig geïnformeerd te worden over gebeurtenissen in uitzendgebied hangt samen met verminderd welzijn (Andres, Moelker & Soeters; 2011, 2012). Goede informatievoorziening is dus van groot belang voor het welzijn van het thuisfront.

De meerderheid van de thuisblijvende partners is tevreden met de informatie die wordt gegeven tijdens de Thuisfrontinformatiedag voorafgaand aan de uitzending. Zij zijn echter minder tevreden met de informatie tijdens de uitzending (AFMP & MARVER, 2015; Andres, Moelker & Soeters; 2011, 2012). Hoewel de Thuisfrontinformatiedag positief wordt gewaardeerd, bestaat er behoefte aan een minder formele, kleinschaliger, persoonlijker en minder algemene invulling van deze dag, met andere woorden: er is behoefte aan meer maatwerk (AFMP & MARVER, 2015).

Het thuisfront is over het algemeen tevreden over de informatievoorziening tijdens uitzending. Met name, zoals eerder besproken, over de informatie gegeven tijdens thuisfrontinformatiedagen en –contactdagen. Op het gebied van informatieverstrekking blijft de wens over meer duidelijkheid over vertrek- en aankomstdatum staan. Daarnaast is er een behoefte aan meer actuele informatie over de situatie in het missiegebied en vorderingen van de missie.

Ook in 2009 was al duidelijk dat extra aandacht nodig is voor individueel uitgezondenen en hun thuisfront. De informatievoorziening over activiteiten en voorbereiding laat te wensen over. Daarnaast missen zij de aandacht vanuit de organisatie (Duel & Rees Vellinga, 2009a).
Ouders van uitgezonden militairen geven aan dat zij informatie voornamelijk verkrijgen via uitgezonden zoon/dochter en de media(!) (Andres & Moelker, 2009).

Communicatie over de missie

De meningen over de informatieverstrekking tijdens de uitzending – over de missie in het algemeen en de voortgang van de missie – zijn verdeeld. Toch geeft in het onderzoek van de FNV-bonden (AFMP & MARVER, 2015) ongeveer een derde aan dat zij meer informatie willen hebben. Zeker als het in het missiegebied aanslagen of andere incidenten zijn.

Een klein aantal respondenten zou graag informatie ontvangen om scholen en de naaste omgeving meer inzicht te geven wat de uitzending nu eigenlijk is en welke impact het kan hebben (AFMP & MARVER, 2015). Dit komt overeen met resultaten van Duel & Rees Vellinga (2009a) dat het thuisfront graag informatie zou ontvangen waarmee zij geïnteresseerden in hun omgeving kunnen informeren over de uitzending van de militair. Dit met name over missies die minder aandacht van de media staan.

Communicatie met het thuisfront

Ook een goede communicatie tussen uitgezonden militairen en hun thuisfront is van groot belang voor zowel militairen als hun thuisfront (Andres & Moelker, 2015; Andres, Moelker & Soeters; 2011, 2012; Boxmeer & Versteeg, 2010; Rees- Vellinga & Uijtenbroek, 2012). Het thuisfront hecht veel waarde aan emailcontact, telefonisch contact en meer recent informatie verkregen middels sociale media. Over het algemeen is meer dan de helft van het thuisfront tevreden over de mogelijkheden die geboden worden om het contact met de militair te onderhouden (Duel & Rees Vellinga, 2009). Zorgen over contactmogelijkheden voorafgaand aan de uitzending hangt samen met een verminderd welzijn.

Steun voor het thuisfront

Steun is een belangrijke factor, niet alleen voor het welzijn van het thuisfront, maar ook voor militairen (Andres & Moelker, 2015; Andres, Moelker & Soeters; 2011, 2012; Uijtenbroek,

2012): dit betreft zowel steun vanuit het thuisfront aan militairen, steun op het werk (van collega's en commandanten), steun vanuit het eigen sociale netwerk en steun aan het thuisfront georganiseerd vanuit Defensie of de thuisfrontorganisatie. Zoals in de vorige alinea gesteld is informatie voor het thuisfront een belangrijke vorm van steun – het reduceert onder andere onzekerheid – maar steun kan ook bestaan uit emotionele en praktische steun. Meer ervaren sociale steun en minder sociale isolatie hangt positief samen met het welzijn van partners van uitgezonden militairen (Andres, Moelker & Soeters; 2011, 2012).

Onderzoeken bij verschillende doelgroepen tonen aan dat steun voornamelijk wordt gezocht in informele sociale relaties (AFMP & MARVER, 2015; Andres en Moelker, 2015; Andres, Moelker & Soeters; 2011, 2012; Andres & Moelker, 2009; Moelker & Van der Kloet, 2002). Partners van uitgezonden militairen blijken vooral behoefte te hebben aan emotionele steun en zoeken en vinden die vooral in de naaste omgeving, zoals familie en vrienden. Ook blijkt dat familie en vrienden niet in alle behoeften kunnen voorzien, simpelweg omdat zij geen specifieke ervaring en kennis hebben van uitzendingen. Daarnaast blijkt het thuisfront nog wel eens te maken te krijgen met onbegrip vanuit hun omgeving (AFMP & MARVER, 2015; Andres, Moelker & Soeters; 2011, 2012). Defensie (waaronder de diensten van o.a. DCBMW en DCGV, maar ook de eenheid en commandanten) en de thuisfrontorganisaties spelen een belangrijke rol ten aanzien van specifieke vraagstukken en steunbehoeften gedurende alle stadia van uitzending (Duel & Rees Vellinga, 2009).

Onderzoek van Duel & Rees Vellinga (2009) wijst uit dat een minderheid van het thuisfront (12%) het op prijs zou stellen als Defensie *praktische steun* biedt bij zaken die de militair normaal regelt. Dit betreft taken zoals de belastingopgave, andere financiële zaken of hulp bij fysiek zware klussen. Ook later onderzoek (Andres, Moelker & Soeters; 2011, 2012) toont aan dat dergelijke praktische steun soms gewenst is.

In 2009 gaf het thuisfront al aan dat de zorg *niet uitgesproken toegankelijk* is. 27% van de respondenten was van mening dat er teveel aanspreekpunten zijn. Ongeveer één vijfde spreekt de voorkeur uit voor één centraal aanspreekpunt binnen Defensie. Daarnaast wil 40% van het thuisfront een aanspreekpunt bij de eigen eenheid of schip. Voor 15 procent mag de zorg persoonlijker (Duel & Rees Vellinga, 2009). Ondanks dat sindsdien het één en ander is aangepast, worden in de periode van 2011 tot 2015 de voorzieningen soms weinig gebruikt. Dit onder meer doordat het thuisfront de weg niet goed weet te vinden of schroomt om

contact op te nemen (AFMP & MARVER, 2015; Andres & Moelker, 2015; Andres, Moelker & Soeters; 2011, 2012; Moelker & Van der Kloet, 2002). Professionele steun blijkt voornamelijk te dienen als vangnetfunctie bij grote problemen (Andres, Moelker & Soeters; 2011, 2012; Moelker & Van der Kloet, 2002).

Een minderheid is van mening dat de zorg voor het thuisfront tijdens en na uitzending niet voldoende is. Militairen ervaren ook een gebrek aan nazorg voor hun thuisfont. Meer dan een kwart van het thuisfront heeft behoefte aan een terugkeergesprek, eventueel met de militair (Duel & Rees Vellinga, 2009). Tegenwoordig mag de militair zijn of haar partner meenemen naar het terugkeergesprek na uitzending.

Partners van individueel uitgezondenen zijn minder tevreden met de ontvangen steun vanuit Defensie. Partners van individueel uitgezondenen geven gemiddeld ook vaker aan dat zij zich in de steek gelaten voelen door Defensie (Moelker & Verheien, 1999). Dit wordt in het onderzoek van AFMP & MARVER (2015) min of meer herbevestigd. In dit onderzoek staat te lezen dat bij een individuele uitzending vaak minder aandacht wordt gegeven aan het thuisfront van de uitgezonden militair. De afwezigheid van een binding met de eenheid waarmee de militair is uitgezonden is hier voornamelijk debet aan.

Over de thuisfrontdagen voor en tijdens de uitzending zijn de respondenten positief. Rond de 70% vindt de inhoud van deze dagen aansluiten bij de behoefte. Wel geeft 90% van de bezoekers aan dat ze behoefte hebben aan contactdagen voor kleinere groepen. Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat 42% het zou waarderen als Defensie tijdens de uitzending een blijk van steun en waardering zou geven. Het gaat om een klein gebaar, zoals een mail, kaartje of telefoontje (Duel & Rees Vellinga, 2009). Steun aan het thuisfront vanuit de eenheid van de uitgezonden militair blijkt zeer wisselend; het thuisfront geeft aan behoefte te hebben aan actief contact (AFMP & MARVER, 2015).

Aard van de missie

Zoals eerder beschreven blijkt dat partners van militairen die zijn uitgezonden naar een risicovoller missiegebied (Afghanistan vs Bosnië-Herzegovina) meer spanningen ervaren Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012). De aard van de missie en ervaren risico’s hangt ook samen met meer gemis, meer zorgen, meer behoefte aan steun en informatie en meer

deelname aan georganiseerde thuisfrontactiviteiten door *ouders* van uitgezonden militairen (Andres & Moelker, 2009). Er zijn overigens geen duidelijke effecten aangetoond ten aanzien van het *aantal* uitzendingen op het welzijn van militairen en thuisfront (Andres, Moelker & Soeters, 2011, 2012; Duel, 2008).

Tot slot, thuisfront een organisatiebelang

Naast het belang van een goed welzijn van het thuisfront, is het thuisfront een belangrijke factor voor het welzijn van de Defensieorganisatie, onder meer ten aanzien van de instroom, het behoud en de inzetbaarheid van militairen (o.a. Andres & Moelker, 2015; Rees- Vellinga & Uijtenbroek, 2012).

Subconclusie: Factoren van invloed

Belasting voor het thuisfront

Voor de uitzending is met name de intensieve periode van opwerken en oefenen belastend, de zogenoemde 'uitzending-voor-de-uitzending'. Daarnaast levert onduidelijkheid over de vertrekdatum stress op bij het thuisfront. De belasting voor het thuisfront is het hoogst tijdens de daadwerkelijk uitzending. Bij terugkomst zijn de hoge oefenfrequentie en plaatsingen ver van huis vlak na de uitzending het meest belastend.

De belasting voor het thuisfront tijdens de uitzending bestaat onder meer uit het gemis, het er alleen voor staan –de zorg van de kinderen – en de bezorgdheid over de veiligheid en het welzijn van de uitgezonden militair. De onduidelijkheid over de terugkeerdatum zorgt eveneens voor spanning. De ervaren stress van het thuisfront lijkt samen te hangen met de aard van de missie. De ervaren belasting ligt hoger bij missies waarbij de militair meer risico loopt.

Over het algemeen is het thuisfront in staat om tijdens de uitzending snel een dagelijkse routine op te pakken. Slechts 10% van het thuisfront ervaart dusdanige stress, dat zij op enige wijze ondersteuning nodig hebben. Dit houdt in dat het overgrote deel – 85% - van het thuisfront goed functioneert.

Individueel uitgezonden militairen en werkbezoekers

Uit de analyse van de beschikbare data blijk dat individueel uitgezondenen en hun partners bijzondere aandacht behoeve; zij worden vaker op heel korte termijn geïnformeerd over vertrek, hetgeen de ervaren stress bij de partners verhoogt. Wanneer sprake is van werkbezoeken en vroegtijdige repatriëring is het van belang dat er aandacht is voor de belasting en zorg voor het thuisfront, aangezien zij nu buiten de thuisfrontregelingen vallen.

Kinderen

Kinderen van verschillende leeftijdscategorieën ervaren de uitzending anders. Uit onderzoek blijkt dat met name kinderen in de schoolgaande leeftijd minder aandacht krijgen vanuit de thuisfrontzorg dan jonge kinderen (leeftijdscategorie tot 7 jaar). Voor jonge kinderen is voldoende aandacht. Vanuit het thuisfront met kinderen vraagt 15% hulp en praktische tips bij opvoedingsvraagstukken gerelateerd aan de uitzending, waaronder meer informatie over de gevolgen van de uitzending op een kind. Het welzijn van de thuisblijvende en uitgezonden ouder speelt eveneens een rol. Hier lijkt een relatie op te treden met de ervaren belasting van de uitzending voor beide ouders en een overdracht van deze emoties naar een kind.

De Geestelijke Verzorging (GV), het Dienstencentrum Bedrijfsmaatschappelijk Werk (DCBMW) en de Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ) bieden reeds hulp bij uitzendgerelateerde problematiek. Ook hebben ze stappen ondernomen om gezinnen met kinderen te begeleiden. DCBMW en de MGGZ onderzoeken samen of het uit de Verenigde Staten afkomstige programma *After Deployment Adaptive Tools* (ADAPT) toepasbaar is in de Nederlandse situatie. De methodiek heeft als doel om stressoren ten gevolge van de missie bij de militair en binnen het gezin te verminderen/ reguleren en (mogelijke toekomstige) problematiek te beperken. De methodiek is in eerste instantie gericht op gezinssystemen met kinderen.

Communicatie

Kenmerkend voor de communicatiemogelijkheden van het thuisfront is dat het meestal eenrichtingsverkeer betreft. Het is voor het thuisfront mogelijk om informatie te halen, maar in feite is er sprake van een afhankelijkheidsrelatie van Defensie of van de militair in het missiegebied. Het niet tijdig en volledig geïnformeerd worden over de gebeurtenissen in het uitzendgebied heeft negatieve invloed op het welzijn van het thuisfront.

Over de algehele informatievoorziening is het thuisfront tevreden. De informatie gegeven voor de uitzending wordt zeer gewaardeerd, evenals de thuisfrontinformatiedagen. Er is wel behoefte aan maatwerk, met name voor het thuisfront dat al meerdere uitzendingen heeft meegemaakt.
Het thuisfront is minder tevreden over de informatie verstrekt over de missie tijdens de uitzending. Vaak wordt de gegeven informatie over de missies als onvolledig ervaren en komt deze informatie te laat.

De communicatiemogelijkheden met de uitgezonden militair zijn van groot belang voor het welzijn van het thuisfront. Meer dan de helft van het thuisfront is tevreden over deze mogelijkheden. Wel zijn de telefoon- en internetkosten die gemaakt moeten worden door de militair in het uitzendgebied vaak erg hoog.

Steun voor het thuisfront
Het thuisfront ontvangt de meeste steun vanuit informele sociale contacten, maar voor specifieke uitzendgerelateerde vragen en steunbehoeften speelt Defensie een belangrijke rol. Wat tevens naar voren komt is dat het informele netwerk door onbekendheid met de missie niet in staat is om adequate steun te geven.

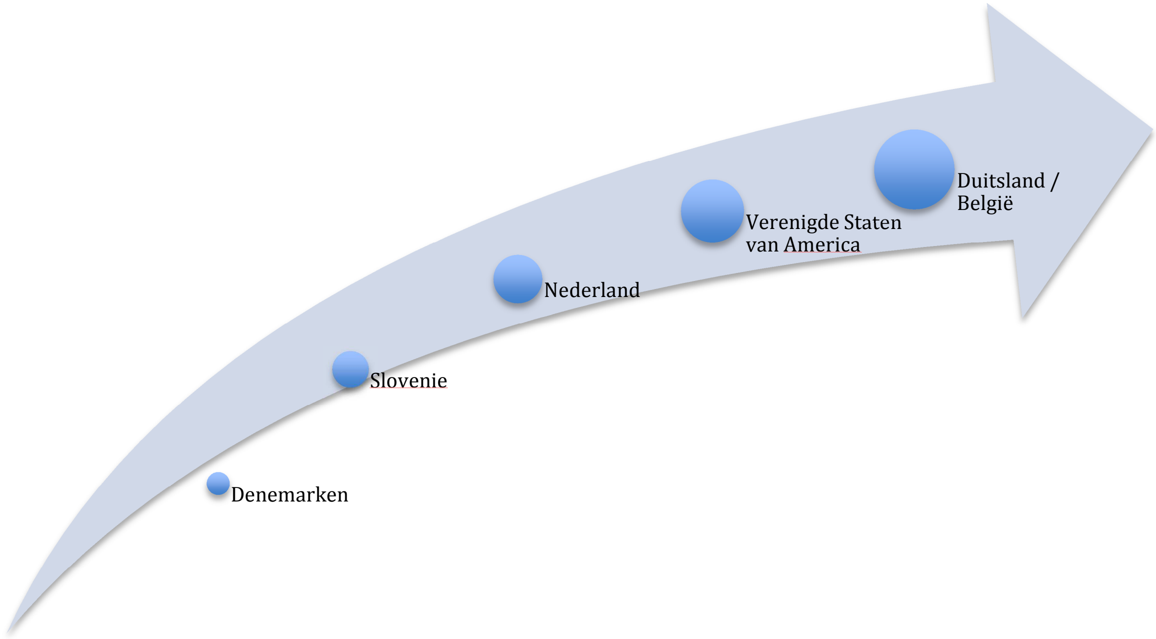
De door Defensie geboden steun waardeert het thuisfront, maar het is niet is altijd even duidelijk met wie contact moet worden opgenomen. De meningen van het thuisfront over waar het aanspreekpunt moet liggen, lopen uiteen tussen de moedereenheid, het defensieonderdeel of centraal vanuit Defensie. Daarnaast is er meer behoefte aan contact met de moedereenheid van de militair. Het thuisfront ontvangt graag een vorm van waardering vanuit de organieke commandant van de uitgezonden militair, naast de centraal geregelde steun en waardering vanuit Defensie.

Zoals eerder gesteld bieden de GV, DCBMW en de MGGZ ondersteuning aan het thuisfront. Het DCBMW is tevens bereikbaar voor praktische vragen vanuit het thuisfront.
Een beperkte groep heeft behoefte aan hulp bij privézaken die de militair op zich nam voor de uitzending. Onder andere gericht op de kinderen, zoals opvang en financiële tegemoetkoming hiervoor. De behoefte aan steun van het thuisfront stijgt, naarmate de missie risicovoller is.

Wijkt het Nederlandse thuisfrontbeleid af van het thuisfrontbeleid in het buitenland?

Eerder is al beschreven dat het Nederlandse thuisfrontbeleid ontstaan is vanuit de confrontatie met problemen die partners van uitgezonden militairen zelf aanhangig maakten door collectieve actie. Soms bestond die actie uit het schrijven van zwartboeken, het inschakelen van derde partijen zoals Geestelijke Verzorging of Vakbonden om deze als intermediair tussen thuisfront en beleidsmakers in te zetten. Soms ondernam het thuisfront zelf actie door als een klokkenluider de onvrede in de media te uiten. Vrijwel al deze methoden waren succesvol, de beleidsmakers reageerden veelal positief en probeerden de wrevel onder het thuisfront te schikken. Defensie reageerde dus vaak reactief, maar wel adequaat. Hierdoor is een typisch Nederlandse variant van thuisfrontzorg ontstaan, die past bij de Nederlandse situatie en bij de Nederlandse structuur en cultuur. Thuisfrontcomités en Thuisfrontafdelingen mag men vanwege de ontstaansgeschiedenis ook wel beschouwen als *grass roots* organisaties**.** De Nederlandse thuisfrontzorg ontleent ook haar kracht, flexibiliteit en veerkracht aan de mogelijkheden om van onderaf verandering tot stand te krijgen. Zo valt onder andere de actieve rol van ouders binnen thuisfrontafdelingen op. De impuls vanuit ouders is belangrijk met name voor militairen die als single door het leven gaan. In Nederland zijn de *grass roots* gecoöpteerd in de organisatiezorgstructuur.

De Nederlandse thuisfrontzorg is dus wel uniek (net zoals de zorg in andere landen uniek is), maar daarom is de vergelijking en zijn de mogelijkheden om van andere landen te leren des te interessanter. Onderstaande figuur maakt enkele verschillen inzichtelijk op een schaal die loopt van '*grass roots* organisaties' naar 'professionalisering'. De verschillen ontstaan door zowel de specifieke geschiedenis, als verschillen in geografie, structuur van zorg en culturele arrangementen in nationale huwelijkspatronen. De onderzoekers Moelker, Andres en Poot vergeleken door middel van interviews een vijftal landen met Nederland (Moelker et al, 2008).

Figuur 3, Van grass roots naar geprofessionaliseerde/bureaucratische zorg: Bronnen: Moelker et al, 2008; Moelker, Andres, Bowen en Manigart, 2015.

Denemarken

Denemarken lijkt in veel opzichten op Nederland. Omvang, geografie en cultuur kennen veel overeenkomsten. Qua structuur poogt Denemarken met haar krijgsmacht, net als Nederland, expeditionair haar steentje bij te dragen. De geschiedenis van thuisfrontzorg is echter nog veel sterker bottom-up dan in Nederland. Het initiatief komt veel meer van vakbonden en actieve partners en ouders. In de uitvoering blijft dat initiatief ook bij deze groepen. Uiteraard is er een schil van professionals welke steun verleent, maar het thuisfront is van het thuisfront en blijft bij de *grass roots*. Defensie faciliteert. Een sterk element is de betrokkenheid van de samenleving bij de krijgsmacht die op deze wijze tot stand komt.

Slovenië

Slovenië is een land dat aanzienlijk kleiner is dan Nederland (in vierkante kilometers maar ook qua krijgsmachtstructuur) en daarom legt het zich vooral op vredesmissies toe. Gezien het belang van internationale (bondgenootschappelijke) betrekkingen is militaire presentie zeer belangrijk. Het betreffen missies geënt op kleinschalig optreden in de lagere segmenten van het geweldsspectrum. De overheid in Slovenië poogt in alle aspecten professionele zorg te bieden. Door de Duits-Oostenrijkse cultuur in het land, streven zij daarbij naar degelijkheid en ordelijkheid.

Ondanks de aanbodzijde, waarbij zorg als het nodig is tot in de puntjes verzorgd wordt, blijkt dat aan de vraagzijde weinig behoefte aan zorg bestaat. Het Sloveense huwelijkspatroon is traditioneel van aard en gezinnen maken een sterke scheiding tussen werk en privé. Gezinsleden zorgen voor gezinsleden, en men ziet liever geen interferentie. Dit wordt al snel als overheidsbemoeienis gezien. Dat maakt dat zorg binnen het gezin blijft, en dat zorg van buitenaf alleen geaccepteerd wordt als het water bij het gezin tot aan de lippen staat. Ondanks dat de hedendaagse Sloveense samenleving modern is, wordt de scheiding gezin-overheid nog immer in stand gehouden.

Verenigde Staten van Amerika

Opmerkelijk voor de Verenigde Staten is dat '*opposites meet*'! Professionalisering en g*rass roots* initiatieven komen elkaar tegen, versterken en complementeren elkaar. Ook in de Verenigde Staten zijn in de zeventiger jaren protestgeluiden van onderaf gekomen en daarmee ook de initiatieven tot verbetering. De geografische condities betekenen voor de Amerikanen dat vele gezinnen binnen militaire enclaves leven die min of meer op '*gated communities*' lijken. Dat vereenvoudigd in zekere zin de organisatie van *Readiness Groups* en de *Family Support Groups* (FSG) die vaak per uitgezonden eenheid gecoördineerd worden door vrijwilligers en '*Rear Detachment*'. Geheel volgens de Amerikaanse tradities is de opzet van *Readiness Groups* en *Family Support Groups* conform het model van de '*Voluntary Association*' maar dan wel onder militaire regie. Met andere woorden: een commandant kan dan wel met zijn eenheid uitgezonden zijn, maar hij/zij onderhoudt relatief strakke en warme banden met het thuisfront. Niet toevallig komt het voor dat de partner van een commandant de leiding van een FSG op zich neemt. Er is niet veel wat de commandant op deze wijze aan de aandacht ontsnapt. Voor individueel uitgezonden militairen bestaat er de mogelijkheid zich aan te sluiten bij *Virtual Readiness Groups*. Markant is het aspect '*Readiness'* binnen dit concept omdat daarmee onderstreept wordt dat het thuisfront in feite bijdraagt aan de operationele gereedheid en dus mede het succes van een missie bepaalt.

Vrijwillig initiatief staat in het Amerikaanse geval de professionele hulpverlening niet in de weg. Sterker nog, zowel in zijn organisationele aspecten, kennisaspecten en *outreach* aspecten kan de Amerikaanse zorgorganisatie tot één van de meest professionele systemen worden gerekend. De voordelen van schaal zijn hierbij evident. *Outreach* blijkt onder meer uit talloze

publicaties met welluidende titels zoals '*Chicken Soup for the Military Wife's Soul. 101 Stories to Touch the Heart and Rekindle the Spirit'*, en andere handboeken, praktische handreikingen en 'verstripte' boeken voor jonge en oudere kinderen. Het achterliggende idee bij *outreach* gaat verder dan informeren, want deze publicaties hebben ook een didactische bedoeling. Veel militaire relaties leven zoals gezegd op de basis, maar zijn niet altijd geëquipeerd om een huishouden te runnen. Althans, die indruk krijgt men als men hoofdstukken leest over hoe een achterblijvend partner het huishoudboekje op orde moet krijgen. Het lijkt of met behulp van diverse publicaties een inhaalslag met betrekking tot het civiliseringsproces beoogd wordt. Verstandig beleid vormt een grondslag voor de *outreach*, want elke militair moet een plan van aanpak hebben voor wat betreft de zorg voor de kinderen. Zeker voor *Dual Military Families*, waarbij beide ouders risico lopen om gelijktijdig uitgezonden te worden, is het noodzaak om een plan hebben voor de kinderopvang.

De ontwikkeling van professionele kennis ten behoeve van hulpverleners en wetenschap komt tezamen met outreach in 'state' organisaties. Aangezien de Amerikanen grote reserve-eenheden huisvesten in alle regio's, zijn er op state-niveau vele organisaties die pogen zorg te coördineren binnen professionele netwerken. Een voorbeeld van zo'n netwerk van professionele kennisdistributie verbonden aan Purdue University in Indiana is het Military Family Research Institute. De wetenschappelijke affiliatie versterkt de maatschappelijke inbedding in de samenleving. Militairen, partners, hulpverleners, wetenschappers, mensen uit de praktijk, vinden hun weg in het netwerk en halen er iets van hun gading. Als kennisknooppunt functioneert het netwerk op hoog niveau. Men kan er informatie verkrijgen en trainingen volgen over huwelijksproblemen, misbruik van alcohol binnen het gezin, geweld, kinderen en hun reacties op uitzending, enz. enz. Ten behoeve van praktijkwerkers (maatschappelijk werk en andere hulpverleners) publiceerde dit netwerk het boek *Serving Military Families in the 21st* (Blaisure, et all., 2012).

Het professionele vangnet voor militaire gezinnen bevat verschillende diensten onder de noemer van de *Army Community Services* (ACS). Diensten variëren van ontspanning, huisvesting, kinderopvang, gezinsondersteuning, raadgevende diensten, enz. Het professionele vangnet van de *Army Community Services* is zodanig omvangrijk dat het enigszins weg heeft van een verzorgingsstaat binnen een militaire context. Op typisch

Amerikaanse wijze wordt door het geheel van zorg een hybride hulpverlening geboden welke een mix bevat van organisatiebemoeienis en vrijwillig initiatief.

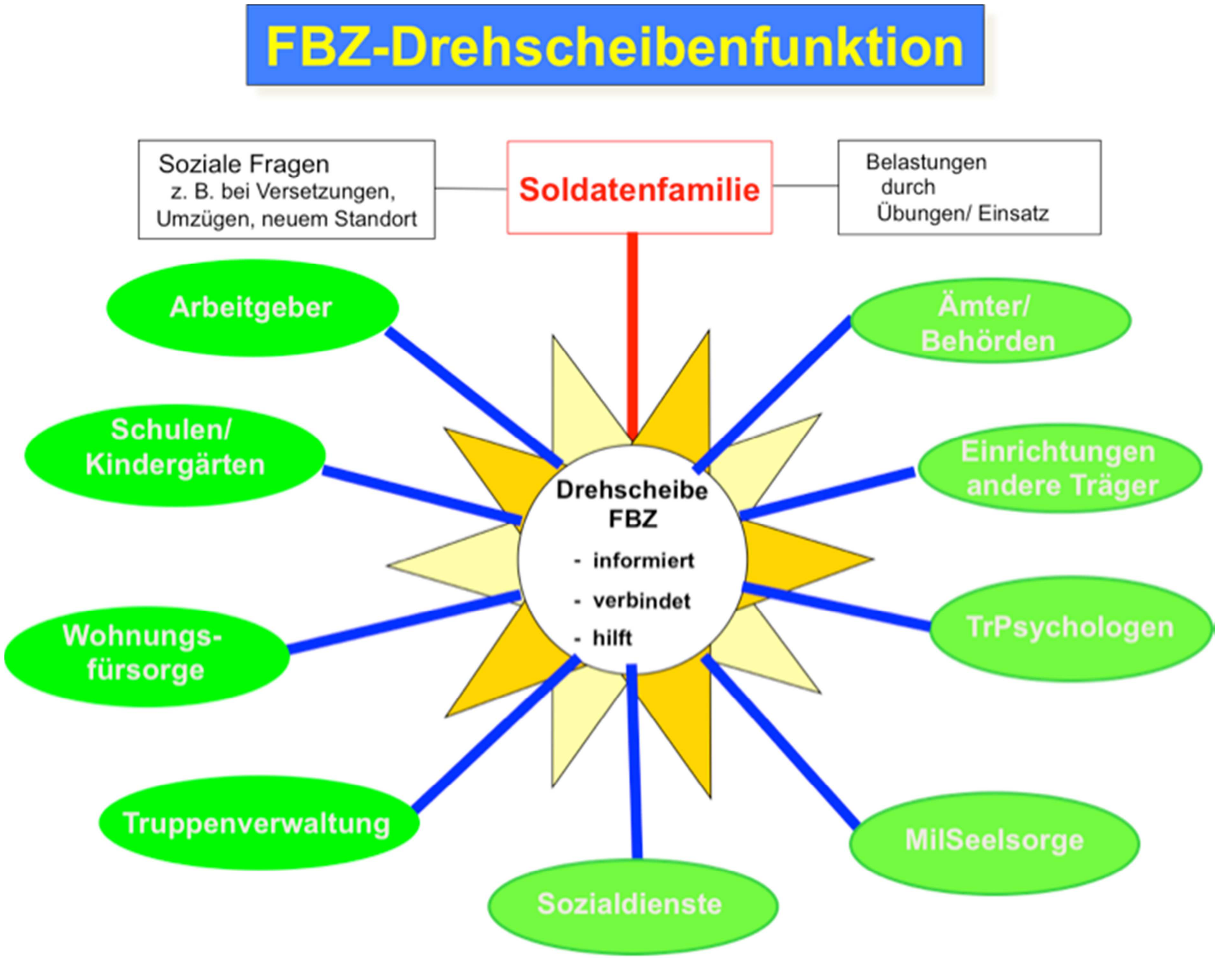
Duitsland

‘Als je met ons praat dan weet je hoe de *thuisfrontzorg* in Duitsland geregeld is. Jullie hoeven hiervoor niet naar een ander ‘Familienbetreuungszentrum’ (FBZ), want daar geven ze precies dezelfde steun als wij doen.’ Aldus de diensthebbende officier op het FBZ. Duitsland is groot en daarom moet zorg geografisch goed over het land verdeeld worden. In Duitsland heeft de krijgsmacht sinds juli 2002 thuisfrontzorg opgericht. Deze zorg is ondergebracht in thuisfrontzorgcentra die bezet worden door vier militairen en één burgermedewerker. Sinds januari 2006 zijn er 31 van zulke centra. Ze zijn verspreid over het hele land met de instelling dat families niet meer dan 100 km zouden moeten rijden om bij een FBZ te komen.

Voorheen informeerde de operationele commandant de families op de kazernes. Aangezien tegenwoordig de families verspreid over heel het land leven, is besloten om maandelijks informatiedagen te organiseren voor militaire gezinnen. Voor deze bijeenkomsten maakt het FBZ geen onderscheid tussen missies, noch tussen krijgsmachtsdelen. De mening is, dat het belangrijkste is dat militaire families andere families leren kennen. Daarvoor hoef je geen onderscheid te maken tussen ‘soorten’ militaire families.

De medewerkers van FBZ omschrijven hun positie als zijnde in het midden van een draaischijf. Zij zijn het eerste contactpunt voor militaire families, met wat voor vraag dan ook en zij nemen vervolgens contact op met de dominee, psycholoog, maatschappelijk werker, kinderopvang, school, werkgever, noem maar op, waar ze banden mee hebben.

Figuur 4, Organisatie Duitse thuisfrontzorg

Deze instanties hoeven niet tot de militaire organisatie te behoren, zo hebben ze er geen probleem mee om een civiele geestelijke verzorger te raadplegen als er iets ernstigs is gebeurd. Soms komt dat qua beschikbaarheid van de hulpverlening beter uit. Tegelijkertijd zien de militairen die voor FBZ werken het min of meer als een morele plicht om thuisfrontzorg aan te bieden, wat in hun ogen betekent: informeren, verbinden (van relaties) en helpen (door doorverwijzing). Deze 'plicht' is ook de reden waarom binnen in de organisatie geen vrijwilligers zitten. Het systeem is verregaand geprofessionaliseerd. Het is mogelijk dat een vrijwilliger, bijvoorbeeld de partner van een militair, aanbiedt om te helpen tijdens een van deze maandelijkse bijeenkomsten. Hij/zij zal dan de tafels dekken of taarten en koekjes meenemen, maar daar blijft het meestal bij. De organisatie is voornamelijk top-down georganiseerd, maar tegelijkertijd wordt de vrijwilligerscapaciteit wel met dank aanvaard.

Vrijwilligersinitiatieven worden ook zeker geaccepteerd en met enige schroom strekken die initiatieven zich ook uit naar de virtuele wereld. Zo heeft Katrin Schwarz de internetsite '*frauzufrau*-online' (FzF) opgericht, omdat, zoals ze zelf zei: 'Vroeger ging ik naar een FBZ waar vrouwen 1x per week andere vrouwen van uitgezonden soldaten belden en hen vroegen hoe het met hen ging. De vrouwen thuis stelden dit zo erg op prijs, dat ik besloten heb dat meer families de mogelijkheid zouden moeten krijgen om elkaar te steunen.' Om meer mensen met elkaar in contact te brengen is zij een homepage begonnen met informatie van de '*Bundeswehr'* en de missiegebieden, maar ook met een forum en een chat-room. Deze laatste twee worden heel veel bezocht omdat vrouwen ondanks de grote geografische afstanden eindelijk met lotgenoten kunnen praten. De '*commitment'* met de krijgsmacht is in Duitsland erg afgenomen en in de samenleving wordt een militair niet als 'specialer' gezien dan een gewone burger. De werktijd is net als bij de andere Europese krijgsmachten van acht tot vijf en daarna reizen de militairen terug naar hun woonoord. Vandaar de naam '*Pendlerarmee'* voor de Duitse krijgsmacht. Als je dus toch enigszins begrip wil krijgen voor je situatie, heb je óf je familie nodig of lotgenoten. De kerk en enkele verenigingen zetten zich ook in om dit lotgenotencontact te realiseren, maar deze zijn niet zo onafhankelijk als *Frau-zu-Frau-Online* of '*Soldatenfamilien-Netzwerk*' – een andere internetsite die families helpt om in nieuwe woonomgevingen andere families te leren kennen. Volgens de oprichter van FzF kan de kracht van informele contacten bovendien ook bijdragen aan 'acceptatie van Defensie', omdat de partners zo zien dat zij niet alleen staan en dat ook anderen de zelfde dingen meemaken.[7]

België

In België ziet men na het einde van de Koude oorlog dat de krijgsmacht moderniseert. Eén van de respondenten verhaalt hoe sterk en cohesief de militaire gemeenschap in het verleden was. Vele eenheden bevonden zich in Duitsland en gezinnen leefden in elkaars nabijheid. Vrouwen van militairen waren nauw betrokken bij de militaire organisatie. Dat is nu sterk veranderd, Belgische militairen zijn ontevreden over hun salariëring, hebben bijbaantjes, betrokkenheid is laag, en het werk is volgens de respondenten tot de kantooruren beperkt.

De thuisfrontzorg is opgesplitst in drie basistaken die ook door drie verschillende groepen waargenomen worden. Ten eerste is er de achterwacht van de eenheid, dit kan 1 persoon zijn

[7] Opmerkelijk is dat Katrin Schwarz op de site meldt dat de activiteiten eind 2015 gestaakt zullen worden omdat enerzijds de doelen behaald zijn, en omdat anderzijds de sociale media een contactsite zoals Frauzufrau-online overvleugelen http://www.frauzufrau.de/index.php/wifzf/neuigkeiten/532-frauzufrau-online-de-geht-ende-2015-vom-netz-2 Accessed 21 nov. 2015.

tot een heel team– hoofdverantwoordelijk voor de zorg voor de eenheid en hun families. De inzet van deze mensen, en de eenheid zelf, bepaalt uiteindelijk in hoeverre families bij een uitzending betrokken worden, d.m.v. een informatiedag, het afscheidsritueel, maar deze achterwacht gaat ook over de vraag of er een website komt of niet. De inzet schijnt sterk te verschillen tussen eenheden en dat wordt door de respondenten als problematisch ervaren.

Daarnaast is de structuur van de sociaalpsychologische steun sterk op een professioneel model geënt. Ook voor de zorg ten aanzien het thuisfront. De Raadgever Mentale Operationaliteit is een kernfunctionaris met een dubbele pet. Enerzijds hulpverlener, met meestal een psychologische graad, anderzijds een adviseur voor operationele commandanten. Andere hulpverleners zijn de maatschappelijk dienstverleners, de Dienst Religieuze en Morele Bijstand, Centrum voor Geestelijke Gezondheid, Centrum voor Crisispsychologie. De samenwerking en afstemming tussen deze hulpverleners probeert men onder andere te verbeteren door middel van het landelijke psychosociaal platform op Defensie Staff niveau, waar alle actoren samen komen. Opvallend is dat vrijwilligers geen rol van betekenis spelen in het totale zorgconcept. Vandaag de dag verwachten de militaire families eerder dat er iets voor hen geregeld wordt, in plaats van dat ze zelf zich actief inzetten voor thuisfrontzorg.

Tevens opvallend is de regionale organisatie van de zorgverlening. België heeft twee brigades (het 1e in Leopoldsburg en het 7e in Marche-en-Famenne). Vlaams en Franstaligheid is verantwoordelijk voor deze tweedeling. De zorg op deze plaatsen verschilt (de ene zegt dat het beter is dan de andere en vice versa). Het eerste heeft een inloophuis bij het Paola Centrum dat 7 dagen per week open is. Er is altijd een barman en een onderofficier aanwezig. Als mensen praktische problemen hebben of gewoon andere lotgenoten willen ontmoeten kunnen ze hierheen komen. Voor de 7e Brigade van de landmacht is het Centrum Princes Mathilde het centrum van waaruit de zorg wordt verleend, dat wil zeggen, hier zijn reeds de psycholoog, een maatschappelijk werker en een geestelijke verzorger aanwezig, terwijl deze mensen bij Paola van buitenaf moeten komen. Daarnaast hebben de centra een familie ruimte met internet, contact en post-faciliteiten en kinderopvang. Ook organiseren ze discussiebijeenkomsten. Deze gespreksavonden vinden drie keer plaats: twee weken na vertrek, halverwege en twee weken voor terugkomst. Tijdens deze avonden wordt de groep in drieën opgesplitst om het lotgenotencontact te vergemakkelijken. Ook is het mogelijk voor het thuisfront om hulp te vragen bij de achterwacht, welke tevens verantwoordelijk is voor de organisatie van familiedagen.

De geografische bereikbaarheid blijkt een probleem. Vele militairen zijn tegenwoordig forensen. Vooral zij die in de kuststreek wonen moeten ruim 100 tot 150 kilometer reizen om Centrum Paola te bezoeken. De luchtmacht gaat aansluiten bij de landmacht (de Vlaamse vliegbasis is in de nabijheid van Leopoldsburg). De zeemacht heeft ook nog geen thuisfront zorg of psychosociale steun op de wijze van de landmacht. Vandaar dat nu aan een vijftal regio’s gedacht wordt. Men onderkent dat de Raadgever Mentale Operationaliteit op dit moment vanwege de twee petten van adviseur en zorgverlener niet adequaat kan functioneren. Ten derde, weet men eigenlijk niet voldoende wat de behoeften zijn van militaire families, want de zorg die vandaag de dag geboden wordt is gegroeid vanuit de percepties van militairen over wat families nodig hebben. De militaire families spelen hier geen actieve rol in. Er is dan ook sprake van zorg voor partners, maar niet door partners. Manigart (in Moelker, Andres, Bowen en Manigart, 2015) heeft wel onderzoek gedaan naar de tevredenheid het thuisfront, en daaruit blijk dat circa 50% voor, tijdens en na tevreden is met de psychosociale steun. Ook blijkt dat de informatie dienst ‘info Famillie’ welke informatie op maat levert bij 77% van de Franstaligen, en 91% van de Vlaamstaligen bekend is. De belangrijkste institutie, namelijk de Raadgever Mentale Operationaliteit, blijkt echter weinig bekend (respectievelijk 12 en 22% bij Franstaligen en Vlamingen). Uit dit onderzoek blijkt ook dat het merendeel van het thuisfront (respectievelijk 54 en 64%) tevreden is met de informatieverstrekking door Defensie.

Lessons learned uit het buitenland

Elk land kent zijn specifiteit die vaak voor dat land uitstekend werkt, maar welke in een ander land waarschijnlijk minder zou passen. Van elk land valt wel iets te leren. Maar met name de Verenigde Staten bieden een interessant vergelijkingsgebied. In dit land is een goede balans gevonden tussen vrijwilligersinzet en professionele hulpverlening. Ook weten de zorgverleners hun clientèle op adequate wijze op de individuele verantwoordelijkheid te wijzen. Een professioneel vangnet is paraat om daar op te treden waar het particulier initiatief ontoereikend is. Kennisbevordering en expertise is dankzij de voordelen van schaal wereldwijd ongeëvenaard. Nederland kan haar voordeel doen met deze expertise en nauwer samenwerken met de Amerikaanse kenniscentra. Verder kan Nederland profiteren door creatieve zorgconcepten intelligent te kopiëren en aan passen aan de Nederlandse situatie.

De thuisfrontzorg van het thuisfront van individueel uitgezonden militairen is ondergebracht bij één organisatie in de Verenigde Staten.

Denemarken vertoont veel overeenkomsten met Nederland. Het belangrijkste aspect is dat het thuisfront in beide landen probleemeigenaar is van de thuisfrontzorgsystemen omdat het zorg voor en door thuisfrontleden betreft. Zowel in Denemarken als in Nederland is de thuisfrontzorg van het thuisfront, spelen vrijwilligers en '*voluntary associations'* (bijvoorbeeld vakbonden, geestelijke verzorgers) een belangrijke rol. Het is een concept dat past bij de nationale consensuscultuur. De waarde van *Bottom Up* zorgorganisaties is bewezen door andere zelfhulporganisaties en vormt de kracht van zowel het Deense als het Nederlandse model.

Binnen het Duitse zorgconcept wekt met name de draaischijffunctie van het '*Familienbetreuungszentrum'* de interesse. Het FBZ heeft niet de ambitie om zelf rechtstreeks te interveniëren maar fungeert wel uitstekend als intermediair tussen gezin en hulpverlenende instanties.

Slovenië leert ons dat sommige samenlevingen en huwelijkspatronen een grote zelfredzaamheid kennen, en dat oplossingen die binnen een geïndividualiseerde samenleving werken, niet altijd hoeven te werken voor gezinnen die zelfredzaamheid, autarkie en strikte scheiding tussen werk en privé op prijs stellen. Ook binnen Nederland zijn veel gezinnen die intern sterk cohesief zijn, en welke een preferentie hebben voor oplossingen binnen eigen kring. Deze gezinnen zullen zich alleen in gevallen van extreme crisis tot de Defensiezorgorganisatie wenden.

België heeft een goed en professioneel zorgconcept dat adequaat is voor mensen die hulp behoeven. Het professionaliseringsmodel slaagt er minder goed in om een brug te slaan naar de samenleving. Ook de potentiële clientèle ervaart barrières in bijvoorbeeld geografische afstand.

Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

In en uitsluiten

Defensie reageert meestal reactief op thuisfrontzorgproblematiek, maar reageert dan wel adequaat. De pijnpunten betreffen bijna altijd groepen die zich vergeten of uitgesloten voelen. Verbetering van thuisfrontzorg betekent per definitie dat meer partners van uitgezonden militairen betrokken worden bij de zorgsystemen.

Het begrip thuisfront

Er is geen uniform gehanteerde definitie van het begrip ‘thuisfront’. Volgens de meest smalle definitie betreft het thuisfront de primaire en secundaire relaties die door de militair zelf worden ingevuld in personeelsadministratiesysteem. Alleen de primaire relaties krijgen een uitnodiging voor de thuisfrontdagen. Bij calamiteiten in het uitzendgebied waarbij de militair betrokken is, worden deze relaties door Defensie geïnformeerd. In feite zijn zij het de eerste aanspreekpunten voor Defensie.

Een andere definiëring lijkt meer op die van het begrip ‘relatie’ in de veteranenwet. In de veteranenwet[8] wordt de navolgende definitie van relatie gehanteerd: ‘*Relatie: de echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel en bloed- en aanverwanten in de eerste of tweede graad van de veteraan.’*

Beleidsaanpassingen overig

Het Nederlandse thuisfrontbeleid is uniek, waarbij de Nederlandse consensuscultuur en haar geëmancipeerde burgers tot hun recht komen. Ook elk ander onderzocht land heeft een unieke thuisfontzorg dat bij de eigen cultuur past. Een ander systeem opleggen, zou de thuisfrontzorg juist niet ten goede komen, maar professionalisering met behoud van de ‘grass roots’-

8 Referentie veteranenwet invoegen

invloeden vanuit thuisfronters zelf, is wel wenselijk. De hieronder staande conclusies zijn geënt op een verdere professionaliseringsslag.

Door de invoering van het DOT wordt een groot deel van de onderwerpen, die als verbeterpunt worden gezien, opgepakt. Toch zijn er een aantal aspecten waarin Defensie kan leren van het buitenland. Met name de samenwerking tussen wetenschappelijke instituten en thuisfrontorganisaties in netwerken voor kennisbevordering en expertise zoals in de Verenigde Staten is aanbevelenswaardig. Verder kan Nederland profiteren door creatieve zorgconcepten, zoals het ADAPT-programma, vanuit de Verenigde Staten intelligent te kopiëren en aan passen aan de Nederlandse situatie. Daarnaast heeft het Amerikaanse systeem speciale aandacht voor het thuisfront van individueel uitgezonden militairen.

In het Duitse systeem is sprake van een grote eenduidigheid van informatie. Al het thuisfront krijgt dezelfde informatie waarbij thuisfrontfunctionarissen centraal in het netwerk staan. In Nederland vraagt het thuisfront juist om meer differentiatie naar missies. Maar het Duitse systeem zorgt wel voor een duidelijk aanspreekpunt voor het thuisfront.

Welzijn van het thuisfront

Over het algemeen gaat het goed met het Nederlandse thuisfront. Met 85% van het thuisfront gaat het goed, ze hebben weinig tot geen ondersteuning nodig en functioneren goed. De onderstaande conclusies bevatten echter alleen de verbeterpunten.

Een uitzending is belastend voor het thuisfront. De ‘uitzending’ behelst voor het thuisfront meer dan alleen de periode dat de militair in het uitzendgebied zit. We spreken over de uitzendperiode als de periode voor, tijdens en na de uitzending. De belasting voor de uitzending bestaat met name uit onzekerheid over de vetrekdatum en de intensieve oefenperiode voor de uitzending. De belasting voor het thuisfront tijdens de uitzending bestaat onder meer uit het gemis, het er alleen voor staan –de zorg van de kinderen – en de bezorgdheid over de veiligheid en het welzijn van de uitgezonden militair. De onduidelijkheid over de terugkeerdatum zorgt eveneens voor spanning. De ervaren belasting ligt hoger bij missies waarbij de militair meer risico loopt.

Uit de meta-analyse blijkt dat kinderen in de schoolgaande leeftijd minder aandacht krijgen vanuit de thuisfrontzorg dan kleine kinderen. Het welzijn van de thuisblijvende en

uitgezonden ouder speelt eveneens een rol in het welzijn van het kind. Hier lijkt een relatie op te treden met de ervaren belasting van de uitzending voor beide ouders en een overdracht van deze emoties naar een kind. Voor dit laatste aspect biedt het uit Verenigde Staten afkomstige programma *After Deployment Adaptive Tools* (ADAPT) mogelijk een uitkomst. Dit systeem biedt pas hulp nadat de militair is teruggekeerd van uitzending.

Defensie moet in het oog houden dat de communicatiemogelijkheden van het thuisfront meestal eenrichtingsverkeer betreft. In feite is er sprake van een afhankelijkheidsrelatie van Defensie of van de militair in het missiegebied. De informatie gegeven voor de uitzending wordt zeer gewaardeerd, maar het thuisfront is minder tevreden over de informatie verstrekt over de missie tijdens de uitzending. Het welzijn van het thuisfront wordt negatief beïnvloed door het niet tijdig en volledig geïnformeerd worden over de gebeurtenissen in het uitzendgebied. Het thuisfront is tevreden over de communicatiemogelijkheden met de militair in het uitzendgebied, al worden de kosten wel als hoog ervaren.

Defensie speelt een belangrijke rol in de ondersteuning van het thuisfront. Met name voor specifieke uitzendgerelateerde vragen en steunbehoeften. De sociale netwerken van het thuisfront kunnen door onbekendheid met het onderwerp niet altijd de gevraagde steun bieden.

Het is voor het thuisfront niet altijd even duidelijk met wie contact kan worden opgenomen voor thuisfrontzaken. Daarnaast geeft het thuisfront aan dat zij meer waardering wil ontvangen vanuit de organieke commandant van de uitgezonden militair. Dit punt is voor een deel opgepakt door het realiseren van een Defensie website voor het thuisfont.

Een beperkte groep heeft behoefte aan hulp bij privézaken die de militair op zich nam voor de uitzending. Onder andere gericht op de kinderen, zoals opvang en financiële tegemoetkoming hiervoor. De behoefte aan steun van het thuisfront stijgt, naarmate de missie risicovoller is.

De ervaringen van het thuisfront van individueel uitgezonden militairen en werkbezoekers komen overeen met de conclusies zoals getrokken voor het gehele thuisfront. Kenmerkend voor deze groepen is dat zij een grotere behoefte aan steun en informatie vanuit Defensie hebben dan regulier uitgezonden militairen.

Aanbevelingen

Definitie thuisfront

Het is aan te bevelen om kritisch te kijken wie het thuisfront eigenlijk is. Mogelijk is de definitie van thuisfront als de relaties die vermeld staan in People Soft te beperkt. Deze relaties moeten inderdaad gezien worden als het eerste aanspreekpunt van Defensie. Het is aan te bevelen om vanuit een uniforme definitie voor thuisfront en 'relaties' voor Defensie te vertrekken.

Beleidsaanpassingen overig

Conform het model van de Verenigde Staten is het aan te bevelen om meer te investeren in kennisbevordering en expertise over thuisfrontzorg, om werkbare zorgconcepten voor de toekomst uit te werken.

Factoren van invloed

Individueel uitgezonden militairen en werkbezoekers

Voor deze groep is het aan te bevelen dat het nazorgtraject zo volledig mogelijk wordt doorlopen, waarbij ook de aandacht voor het thuisfront aanwezig is. Daarnaast is het wenselijk de thuisfrontzorg en de verantwoordelijkheid voor individueel uitgezonden militairen en werkbezoekers onder te brengen bij één van de OPCO's, bijvoorbeeld als bijzonder organisatieonderdeel. Dit om ook de thuisfrontzorg voor en tijdens de uitzending te waarborgen. Hiervoor kan gekeken worden naar het model van de Verenigde Staten dat onder andere uitgaat van een basispakket aan professionele zorg en voor individuele uitzendingen een virtuele Family Readiness Group als organisatieconcept hanteert. Ook het webbased ADAPT programma is voor partners van individueel uitgezonden militairen waarschijnlijk zeer praktisch.

Belasting thuisfront

De onzekerheid over de vertrek- en terugkomstdatum kan nooit helemaal weggenomen worden, aangezien dit door meerdere aspecten wordt beïnvloed. Duidelijke communicatie met het thuisfront en transparantie kan mogelijk een deel van de ervaren belasting wegnemen. Door te vertellen wat verteld kan worden, uit te leggen waarom niet alles duidelijk is of dat

informatie nog niet beschikbaar is, kan transparantie vergroot worden. Een voorbeeld hiervan is tijd-brackets aan te geven omtrent diverse onderwerpen: planning vertrek, calamiteiten en aankomst.

Voor het verminderen van de ervaren belasting na de uitzending, die wordt veroorzaakt door oefendruk en door plaatsingen bij eenheden ver van huis, is er een beperkte mogelijkheid om verlichting te bieden. Voor het eerste aspect kunnen OPCO's kritisch de inrichting van het jaarplan beschouwen. De eenheid waar de militair geplaatst is, kan meer aandacht besteden aan de individuele situatie van een recent uitgezonden militair. Het tweede aspect is daarentegen ook vaak het effect van eerdere carrièrekeuzes van de militair.

Kinderen

Naast het onderzoek naar het ADAPT-programma is het van belang dat nadere inzichten worden verkregen over de ontwikkeling van kinderen binnen het gezin waarvan een ouder op uitzending is. De thuisfrontzorg bij kinderen vanaf 8 jaar en tieners vereist een andere benadering dan van jongere kinderen. De thuissituatie, evenals de gezinssamenstelling en de (school)omgeving dragen hier in bijzondere mate aan bij.

Bij de ondersteuning van gezinnen hoort ook het reeds genomen initiatief om voorlichtingsmateriaal voor kinderen vanaf 8 jaar te realiseren. Daarnaast is het aan te bevelen om de activiteiten voor oudere kinderen te continueren en defensiebreed te trekken.

Communicatie

Het is van belang om de balans tussen het verstrekken van informatie aan het thuisfront en de wens van Defensie om zoveel mogelijk operationele informatie niet te delen nog eens tegen het licht te houden. Juist in de situaties dat het ongewenst is om informatie te delen, heeft het thuisfront het meest behoefte aan deze informatie. Dit heeft met name betrekking op de meer risicovolle missies. Ook hier geldt, eenduidige en duidelijke communicatie zijn van belang voor het thuisfront.

Tijdens de thuisfront(informatie)dagen is het wenselijk om nog eens extra aandacht te besteden aan de operationele risico's van communicatie met de uitgezonden militair. De

nadruk moet niet alleen liggen op de regelingen hieromtrent en wat de beperkingen zijn.[9] Juist de mogelijkheden moeten voor het voetlicht komen.

Om de communicatie tussen de uitgezonden militair en het thuisfront te waarborgen, dient het streven te zijn een minimale functionaliteit te realiseren voor alle uitgezonden militairen. Dit niveau van voorzieningen moet in principe gelijk zijn voor alle militairen binnen het operatiegebied. Hierbij dienen de kosten tot een minimum te worden beperkt.

Steun voor het thuisfront

Het is van belang dat de thuisfrontinformatiedag tijdig bekend wordt gesteld bij het thuisfront. Dat geeft de ruimte om vast te stellen dat het thuisfront van eenieder die behoort tot de missie een uitnodiging heeft ontvangen. Het is belangrijk om inzicht te hebben in de samenstelling van het thuisfront.

De invulling van ontmoeting moet op de doelgroep afgestemd zijn. De benadering van vrijgezellen, kinderloze militairen, thuiswonenden is anders dan die van het klassieke gezin.

Om tegemoet te komen aan de wens van gedifferentieerde thuisfrontdagen is de Dienst Geestelijke Verzorging (DGV) samen met de Defensie Organisatie Thuisfront (DOT) dit najaar gestart met het organiseren van thuisfrontconferenties, toegespitst op relaties van militairen die behoefte hebben aan kleinschaliger contact. Deze ‘maatwerk’pilot dient geëvalueerd te worden, met als uiteindelijke doel structureel de juiste thuisfrontconferenties aan te bieden. In het verlengde hiervan ligt het onderzoeken of de geboden ondersteuning van Defensie nog bij de huidige behoefte van het thuisfront past, of dat er ook vraag is naar bepaalde vormen van praktische ondersteuning.

Het is aan te bevelen om ruime bekendheid aan de bereikbaarheid van het Situatiecentrum (SITCEN) en Operatiecentrum (OPCEN) van het desbetreffende OPCO te geven. Het heeft niet de voorkeur over te gaan op één dergelijke organisatie voor de gehele defensieorganisatie. De specifieke organisatiestructuur van de desbetreffende OPCO’s maakt

---

9 Door het volgen van de SG aanwijzing A/973 bij het gebruik van social media en internet worden kansen en risico’s onder de aandacht gebracht van de medewerkers. Daarnaast geven gerelateerde aanwijzingen meer inzage in de handelwijze:

- CDS A-127 Welfare voorzieningen voor contacten met het thuisfront.
- CDS A-122 Thuisfront voor en tijdens uitzendingen.
- CDS A-601 en 601a Beperken gebruik privé GSM apparatuur en privé apparatuur met multimedia message service (MMS) en/of digitale opname mogelijkheden.
- CDS A-303 Black-Hole procedure.

dit vooralsnog onwenselijk. Daarnaast is het aan te bevelen dat er een centraal aanspreekpunt komt voor alle thuisfrontzaken, waarbij eenduidige informatie centraal staat. Hier kan Defensie mogelijk leren van het Duitse model.

Verder is het aan te bevelen om commandanten, zeker van individueel uitgezonden militairen of werkbezoekers, nogmaals te wijzen op hun rol binnen de thuisfrontzorg.
Verder is het mogelijk om te onderzoeken hoe de instrumenten telefooncirkels en collegiale netwerken kunnen bijdragen tot een hoger welzijn van het thuisfront. Defensie kent een goed systeem van personeelszorg.

Referenties

AFMP & Marver (2015). *Zonder thuisfront geen inzet 'van confectie naar maatwerk'*. Woerden, Nederland.

Andres, M. & Moelker, R. (2009). Parents' voice. The intergenerational relationship, worry, appraisal of the deployment, and support among parents of deployed personnel. In: Caforio (Ed.) *Military sociology essays in honour of Charles C. Moskos*. Bingley, UK: Emerald.

Andres, M. & Moelker, R. (2011). There and back again. How parental experiences affect children's adjustments in the course of military deployments. *Armed Forces & Society, 37(3), 418-447.*

Andres, M. & Moelker, R. (2007). Uitzendervaringen van partners. *Carré* 30(7/8), 15-19.

Andres, M.D., Moelker, R. & Soeters, J.M.M.L. (2012). A longitudinal study of partners of deployed personnel from the Netherlands' Armed Forces, *Military Psychology, 4(3), 270-288.*

Andres, M., & Moelker, R. (2008). Militaire gezinnen en uitzending (III). Evaluatie van de thuisfrontzorg. *Militaire Spectator*, 177(11), 603-614.

Andres, M., Moelker, R., & Soeters, J. (2008). Militaire gezinnen en uitzending (I). Partners met een missie. *Militaire Spectator*, 177(9), 487-500.

Andres, M.D. (2010). *Behind Family Lines. Family members' adaptations to military-induced separations*. Doctoral dissertation, Tilburg University, The Netherlands.

Andres, M.D. (2010). De ervaringen van het thuisfront. *Marineblad*, 120(3), 12-16.

Andres, M.D. (2013). Verliefd of vervreemd. *Checkpoint*, 2, 10-12.

Andres, M.D. (2014). Distress, support, and relationship satisfaction during military-induced separations: A longitudinal study among spouses of Dutch deployed military personnel. *Psychological Services*, 11(1), 22-30.

Andres, M.D., Moelker, R., & Soeters, J.M.M.L. (2011). Behind Family Lines. *Res Militaris, 2*(1), 2011.

Andres, M.D., Moelker, R., & Soeters, J.M.M.L. (2012). The work-family interface and turnover intentions over the course of project-oriented assignments abroad. *International Journal of Project Management*, 30(7), 752-759.

Blaisure, K.R., Saathoff-Wells, T., Pereira, A., MacDermid Wadsworth, S., Dombro A.L. (2012). *Serving Military Families in the 21st Century.* New York: Routledge.

Boxmeer, F. van & Versteeg, R. (2010). De tevredenheid over de communicatiemogelijkheden met het thuisfront. *Gedragswetenschappen GW 10-020*

Breukelen, J.W.M (1978). Thuisfront-onderzoek. Een onderzoek naar de wisselwerking tussen het marineberoep en de gezinssituatie van marinepersoneel. Rapportnummer BSWO-1978-2. Den Haag, DPKM.

Buijs, T.P. op den, Andres, M.D., & Bartone, P.T. (2010). Managing the well-being of military personnel and families. In: Soeters, Beeres, Fenema (Eds.) *Managing Military Organizations. Routledge.*

Derks, K. (2009). *De respons op de onzekerheidsbeleving van het thuisfront van uitgezonden militairen.* Nijmegen: Radboud Universiteit.

DMG/018 *Vragenlijst nazorg militair en vragenlijst nazorg thuisfront*. Utrecht: Nederland.

Duel, J. & Rees Vellinga, N. van (2009a). *Zorg rondom uitzending*. Utrecht: Nederland.

Duel, J. & Rees Vellinga, N. van (2009b). *Belasting rondom uitzending, ervaringen van militairen en thuisfront,* Nederland: Utrecht: GW-09-037B.

Duel, J. (2008). De effecten van uitzending; een overzicht van klachten vanwegen uitzending bij militairen en thuisfront die in 2008 een vragenlijst hebben ontvangen, *Gedragswetenschappen GW rapport 08-142*

Duel, J. (2009). De effecten van uitzending 2007-2009; Effecten van uitzending 2007 - 2009; de medische en psychosociale gevolgen voor militairen en hun thuisfront. *Gedragswetenschappen, GW-10-029*

Ellemers, J.E. (1987). Veel kunnen verklaren of iets kunnen veranderen. In Lehning, P.B., J.B.D. Simonis (red.), *Handboek beleidswetenschap*. Meppel: Boom.

Geerligs, E. (2005). Adaptatie te Cyprus, SFIR 3, 4, 5, *Gedragswetenschappen, doc. Nr. GW 05-062*

Hanson, S., Brockberg, D. & Gewirtz, A. (2013). Development and evaluation of a web-enhanced parenting program for reintegrating National Guard and Reserve families: After deployment, adaptive parenting tools/ADAPT. *CYF News, American Psychological Association*, Public Interest Directorate.

McCubbin, H. I., & Patterson, J. M. (1983a). Family stress and adaptation to crises: A Double ABCX Model of family behavior. In D. H. Olson & R. C. Miller (Eds.), *Family studies review yearbook:* Vol. 1 (pp. 87–106). Beverly Hills, CA: Sage.

Miles, M. & Huberman, A. (1994). *Qualitative Data Analysis: an expanded sourcebook*, 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage.

Ministerie van Defensie (2005). CDS A-126 *Personeelszorg na terugkeer van uitzendingen*. Den Haag: Nederland.

Ministerie van Defensie (2008). *Beleidsaanwijzing Militaire Gezondheidszorg*. Utrecht, Nederland.

Ministerie van Defensie (2013). *Monitor belasting en zorg, ontwikkelingen 2012*, GW-13-028)

Ministerie van Defensie (2014). *Factsheets Thuisfront 2012-2013*, Utrecht, Nederland.

Ministerie van Defensie (2015a). CDS aanwijzing A-122 *Thuisfrontzorg voor en tijdens uitzendingen.* Den Haag, Nederland.

Ministerie van Defensie (2015b). *Instellingsbeschikking Defensie Overleg Thuisfrontzorg*. Den Haag, Nederland.

Ministerie van Defensie (2015c). *Handleiding Defensie organisatie thuisfront*. Den Haag, Nederland.

Ministerie van Defensie (2015d). Intranetpagina TOS, Den Haag, Nederland

Ministerie van Defensie (2015e). *Evaluatie nazorgvragenlijst thuisfront*. Den Haag, Nederland.

Ministerie van Defensie (2015f). intranetpagina MGGZ. Den Haag, Nederland

Ministerie van Defensie (2015g). *Thuisfrontcontactdag*, ST CLAS/PLC/G1/TFZ_20150708, Utrecht, Nederland.

Ministerie van Defensie (2015h). Uitzend- en terugkeerconferenties, http://intranet.mindef.nl/cdc/images/Uitzend-%20en%20Terugkeerconferenties_tcm4-535992.pdf, geraadpleegd op 22-07-2015.

Ministerie van Defensie (2015i). *Factsheets Thuisfront 2013-2014*, Utrecht, Nederland.

Moelker, R, & Van der Kloet, I.E. (2002). Partneronderzoek, wat partners vinden van de uitzending van hun militair. Den haag: Afdeling Gedragswetenschappen / DP&O

Moelker, R. & Verheien, T. (1999). Het thuisfront van de luchtmacht! Research Paper 999-49. Breda: Koninklijke Militaire Academie.

Moelker, R. G. Poot, M.Andres, Ljubica Jelusic, J. Juvan, L. Parmar & M. Tomforde (2008). ‘News from the Home Front: Communities Supporting Military Families’ In G. Caforio, G. Kümmel & B. Purkayastha (eds): *Armed Forces and Conflict Resolution. Contributions to Conflict Management, Peace Economics, and Development*, Volume 7, Bingley :Emerald: 183-210.

Moelker, R., & Andres, M. (2008). Militaire gezinnen en uitzending (II). Betrokken ouders, bezorgde ouders. *Militaire Spectator*, 177(10), 577-586.

Moelker, R., Andres, M., Bowen, G. & Manigart, P. (Eds) (2015). *Military families and war in the 21st century*. New York/London: Routledge.

Nieuwsbericht (2010). Thuisfront blijft niet achter, https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2010/04/26/thuisfront-blijft-niet-achter, Accessed, 25 november 2015.

Pasterkamp, R. (2010). *Thuisfront Uruzgan.* Kampen: Kok.

Rees Vellinga, N. van (2006). Nazorg rapportage KL; de beleving van het thuisfront. *Gedragswetenschappen, GW-06-79*

Rees Vellinga, N. van (2007). Rapport Nazorg thuisfront; de ervaringen van het thuisfront met uitzending en zorg in 2007 *Gedragswetenschappen GW-07-143*

Rees Vellinga, N. van & Uijtenbroek, M.J.A. (2012). De rol van het thuisfront; basisstudie. *Gedragswetenschappen*, *GW-12-018*

Rees Vellinga, N. van (2012). *Monitor belasting en zorg,* Den Haag: Ministerie van Defensie.

Tweede Kamer der Staten-Generaal (2012). *Veteranenwet*. Den Haag, Nederland.

Tweede Kamer der Staten-Generaal (2014a). Vergaderjaar 2014-2015, 34 000 X, nr. 24. Den Haag, Nederland.

Tweede Kamer der Staten-Generaal (2014b). Vergaderjaar 2014-2015 34 000 X, nr 42. Den Haag, Nederland.

Tweede Kamer der Staten-Generaal (2015a). *Veteranennota 2015*, Den Haag, Nederland.

Tweede Kamer der Staten-Generaal (2015b). Vergaderjaar 2014-2015, 34 000 X, nr. 24. Den Haag, Nederland.

Uitenbroek, M.J.A. (2012). *De steun van het thuisfront tijdens een militaire uitzending*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen

Bijlage A: matrix meta-analyse

Studie	Doelgroep	Factoren van invloed	Psychosociale problematiek	Relatiekwaliteit	Kinderen	Beleidsmaatregelen
Moelker, Andres, Bowen & Manigart (Eds) (2015)	Alle krijgsmacht-delen, verspreid over een groot aantal landen, waaronder Australië, België, Japan, Nederland, Turkije, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten.	Internationaal vergelijkend onderzoek waarbij het boek zich richt op de vraag hoe veranderende missies en taken de militairen en hun families beïnvloeden. Ook is gekeken naar het effect van militaire uitzendingen op de achterblijvers. De vraag hoe de steun aan het thuisfront is georganiseerd in verschillende landen en hoe die zich ontwikkelt, is de derde centrale vraag in de publicatie. Het boek is bedoeld voor studenten, wetenschappers, commandanten, beleidsmakers en iedereen die zich beroepsmatig met personeelszorg en thuisfrontzorg bezighoudt. Het geeft inzicht in de impact van uitzendingen op een gezin en gaat ook in op de steun die voor het thuisfront wordt georganiseerd. Het boek helpt om van andere landen te leren en gaat in op de rol van commandanten. Belangrijke factoren die naar voren komen en van invloed zijn op het welzijn van het thuisfront zijn onder meer: communicatie tussen militairen en thuisfront,	De psychosociale problematiek vertoont in de verschillende onderzochte landen overeen-komsten, maar er zijn ook verschillen. In de USA wordt de periode dat de levenspartners gescheiden zijn door uitzending als meest stressvol ervaren. Separatie is dusdanig belastend vanwege de lange uitzendduur die oploopt tot een jaar of langer. Het boek bevat een hoofdstuk dat inzoomt op gezinnen waarin twee militairen dienen, dual-military families. Het bevat een hoofdstuk dat de effecten van gevechtsgerelateerde PTSD op de relatie onderzoekt. Een ander hoofdstuk vertrekt vanuit de emotionele cyclus bij uitzendingen. Elke relatie ervaart meestal ‘boosheid’ bij de aankondiging van een uitzending. Na een periode van ‘chaos’ volgt berusting en wordt na hereniging (die aanvoelen als wittebroods-weken) weer een nieuw evenwicht bereikt.	Hoofdstuk 9 gaat specifiek in op re-integratie en de kwaliteit van de relatie. De kwaliteit van de relatie gedurende een uitzending wordt op de proef gesteld en is na uitzending lager dan voor de uitzending. Verschillende interna-tionale onderzoeken, waaronder Nederlands onderzoek, tonen aan dat 10-20% van de relaties verslechtert (o.a. verminderde relatie-tevredenheid, overwegingen te scheiden). Bij bepaalde groepen, o.a. wanneer sprake is van (mentale) gezondheidsklachten, liggen deze percentages hoger. Ook de factoren van invloed op de relatie-kwaliteit worden beschreven, waaronder communicatie tussen militairen en thuisfront tijdens en na uitzending, ervaringen thuis en in het	Een hoofdstuk bespreekt het welzijn van kinderen vanuit een vergelijkend perspectief. In dit hoofdstuk worden Canada en Nederland met elkaar vergeleken. De uitdagingen, beschermende factoren en het welzijn van gezinnen met kinderen wordt hierin beschreven. Het welzijn van kinderen en ouders (waaronder uitgezonden militairen) hangt nauw met elkaar samen.	In sommige landen wordt het zorgsysteem geïnitieerd door de staat en door de krijgsmacht. Dat is sterk het geval in België en Turkije. In andere landen worden initiatieven van partners zelf, door bijvoorbeeld thuisfrontafdelingen meer gestimuleerd en gefaciliteerd. Andere landen (vaak mediterrane landen) kennen dusdanig sterke familiebanden die in voldoende mate garant staan voor de sociale steun aan partners van uitgezonden militairen. Maar ook daar, een voorbeeld vormt Argentinië, vinden zoveel veranderingen plaats, vele overplaatsingen, enz., dat traditionele steun vanuit de kernfamilies onder druk komt te staan. Nederland onderscheidt zich door

		steun, ervaren stressoren en coping gedrag, spanningen tussen werk en familieleven.		uitzendgebied, persoon-lijke veranderingen. Tot slot worden unieke uitdagingen voor verschillende soorten partnerrelaties beschreven.		een mix van sociale steun georganiseerd vanuit de organisatie en sociale steun die vanuit de "grass roots" georganiseerd wordt. Ook de USA kent een "mixed" systeem, maar bij de Amerikanen is de regie van de krijgsmacht aanzienlijk sterker, terwijl ook individuele verant-woordelijkheid sterk benadrukt wordt. Mensen moeten bijvoorbeeld voor uitzending een zorgplan voor hun kinderen kunnen overleggen. Hoofdstuk 13 richt zich speciaal op community building en welzijn.
Andres en Moelker (2015) (Onderzoek 2014-2016; *in uitvoering)*	Varend marine-personeel (N=351) en partners (N=125)	Belemmeringen tussen werk- en familie hangt samen met verminderd welzijn van marinepersoneel en partners. Het (militaire) werk heeft meer impact op het thuisfront, dan dat het thuisfront impact heeft op het werk. Ervaren steun (zowel onder marinepersoneel als partners) en communicatie tussen bemanningsleden en thuisfront	Varend marinepersoneel en hun partners ervaren tijdens de vaarperiode *gemiddeld* niet meer stress/spanningen dan mensen normaliter ervaren in dagelijkse omstandigheden. 13% van het marinepersoneel ervaart een hoge mate van stress, 4% ervaart serieuze problemen; 25% van de partners ervaart een hoge mate van stress, 11% ervaart serieuze problemen. Over het algemeen weinig concentratieproblemen en positieve	Over het algemeen een hoge mate van relatietevredenheid onder varend marinepersoneel en partners.	71% van de partners geeft aan dat het afscheid nemen moeilijk was voor de kinderen; 37% is van mening dat de afwezigheid van de varende ouder stressvol is voor de kinderen.	

		hangen positief samen met welzijn marinepersoneel en partners.	emoties.			
AFMP / Marver (2015) Zonder Thuisfront geen inzet. Van confectie naar maatwerk. Woerden	Partners (N = 279) en ouders (N = 18), van militairen van alle krijgs-machtdelen, maar voornamelijk Land- en Luchtmacht	Onduidelijkheid en wijzigingen t.a.v. de uitzending (of, wanneer, duur, etc), korte voorbereidingstijd, beperkte quality time voor en na door intensief oefenprogramma, slechte tel. verbindingen/eenzijdig initiatief (niet weten wanneer gebeld kan worden) zorgen voor meer onrust bij het thuisfront. Zo'n 40% is ontevreden over de ondersteuning vanuit de organieke eenheid van de militair. Steun vanuit eenheid is zeer wisselend. Meer behoefte aan actief contact. Een overgrote meerderheid van de respondenten (75%) maakt zich zorgen om de veiligheid van de partner die op missie is. Informatie (o.a. situatiecentrum) en nazorg is belangrijk maar niet iedereen vindt de weg daarnaar toe. Zo'n 65% is (zeer) tevreden over de informatie en de thuisfrontinformatiedag. Er is behoefte aan meer directe en kleinschalige contacten tussen lotgenoten wiens relatie zich in het zelfde gebied bevindt. Minder tevredenheid met info tijdens uitzending.	Het overgrote deel van de respondenten (88%) vond het afscheid nemen bij vertrek moeilijk. Een iets lager percentage (73%) bij de partners heeft geconstateerd dat ook voor hun kinderen het afscheid nemen moeilijk was. Het (nieuwe) dagelijkse ritme wordt wel weer opgepakt, maar belastend is, naast het afscheid nemen, het gemis, de zorg voor de kinderen zonder partner en de zorgen over de veiligheid van de uitgezonden militair.	60% geeft aan dat ze tijd nodig hebben om weer aan elkaar te wennen na de uitzending. Sommige gezinnen worden na een uitzending van 6 maanden direct weer geconfronteerd met een weekendhuwelijk van 3 jaar. Het belangrijkste communicatiemiddel is de telefoon (38,5%) gevolgd door skype/facetime (21,3%) en mail (18,6%). Bijna de helft van de respondenten zal ook slecht nieuws niet verzwijgen, terwijl een kwart dit wel zal doen. Wisselend wordt geoordeeld of het werk van de militair de partner remt in zijn/haar carrière. Zo'n 38,3% is het eens met die stelling, terwijl bijna de helft (45,5%) het er niet mee eens is. Bij de partners met kinderen is bijna de helft (48,3%)	Voor 'militairen zonder kinderen' wordt door 70% van de respondenten een maximum uitzendduur tussen 4 en 6 maanden voorgesteld, terwijl voor 'militairen mét kinderen' de maximum termijn tussen de 3 en 4 maanden moet liggen.	Aanbeveling: ontwikkel van confectie naar maatwerk, oudere kinderen, herhaalde uitzendingen etc. vragen om een toegemeten en persoonlijker aanpak. Informatie, vertrektijden, uitzendduur en zorg blijven aandachtspunten Meer specifieke aandachtspunten: Steun vanuit de eenheid; steun bij individuele uitzendingen, werkbezoeken, vroegtijdige repatriëring; info aan scholen; praktische tips t.a.v. (begeleiding van) kinderen; uitzend-bescherming.

		De grootste steun komt van de eigen familie gevolgd door vrienden (niet defensie gerelateerd) en de (a.s.) schoonfamilie. Ook veel onbegrip en onbekendheid in directe omgeving. Ten aanzien van de uitzendervaring over de periode van 2007 – 2014 geeft een groot deel van de respondenten aan dat hun partner eenmaal (42,1%) of tweemaal (35%) is uitgezonden (geweest). In totaal zo'n 20% heeft 3, 4 of 5 uitzendingen in de afgelopen jaren gehad.		het (helemaal) eens met de stelling.		
Moreel-onderzoeken: • in opdracht van CDS • bij alle missie eenheden • meting voor vertrek (M1) • meting halverwege missie (M2) in huidige opzet sinds 2007 (tot heden)		Bij beide metingen • Steun van het thuisfront (4 stellingen) • Communicatie met het thuisfront tijdens de missie (3 stellingen) • Belastende factoren (3-4 stellingen gerelateerd / te relateren aan thuisfront) • Opwerkprogramma (1 stelling te relateren aan thuisfront) Bij genoemde factoren worden de verwachtingen en ervaringen gemeten vanuit het oogpunt *van de militair*; er worden geen vragen direct aan het thuisfront gesteld.	Moreelonderzoek is een groepsinstrument, waarbij *groepen* binnen missie eenheden met elkaar worden vergeleken. Het is *geen* instrument voor psychosociale problematiek. Ondanks dit uitgangspunt krijgt de commandant wel inzicht in groepen waarin zich militairen bevinden die mogelijk lagere scores vertonen op de thuisfront gerelateerde stellingen. Hierbij kan ook het Sociaal Medisch Team (SMT) een rol vervullen.	Aangezien het hier informatie betreft van in missiegebieden operationeel ingezette eenheden, dienen mogelijke verdiepingsanalyses in overleg met CDS/DOPS te worden vastgesteld.	N.v.t.	De resultaten van moreelonderzoeken worden door militaire adviseurs TOS schriftelijk en mondeling teruggekoppeld aan commandanten van missie eenheden; commandanten stellen vast welke maatregelen noodzakelijk zijn. De resultaten van moreelonderzoeken halverwege de missie koppelt TOS in het missiegebied – op hoofdlijnen – mondeling terug aan de leden van het Sociaal

						Medisch Team (SMT). Op verzoek van CDS/DOPS worden aanvullende analyses uitgevoerd op basis van de resultaten van moreelonderzoeken.
Nazorg onderzoek In huidige opzet vanaf 2013 tot heden Eerdere opzet van 2009 – 2013 Opdrachtgever is DAOG		Vragenlijst wordt aan militairen aangeboden vanaf 6 maanden na de uitzending. Vragenlijst voor het thuisfront wordt gelijktijdig aangeboden. Alle factoren zijn relevant voor de thuisfrontcheck.				Veteranen nota (separaat hoofdstuk). Verdiepingsanalyses kunnen in overleg met DAOG te worden vastgesteld.
Van Rees-Vellinga en Uijtenbroek (2012)		Steun bij solliciteren Selectieproces Opleidingsfase	Mening thuisfront van belang bij omzetten van belangstelling in concrete actie tot solliciteren. Wanneer de partner tegen een baan bij Defensie is, is de kans klein dat er wordt gesolliciteerd bij Defensie. Weinig informatie over de invloed van het thuisfront tijdens het selectieproces. Bij selectie gevraagd naar de band met het thuisfront, om eventuele latere problematiek bij de militair te voorkomen. Tijdens opleidingsfase steun van en de relatie met het thuisfront belangrijk voor omgang met veranderingen tijdens de opleidingsfase. Leerlingen moeite met de scheiding van het thuisfront,			

			wat kan zorgen voor uitval. Houding en situatie van het thuisfront van belang voor het voorkomen van uitval.			
		Loopbaanfase	Thuisfront meestal positieve invloed op de militair en kan zo vertrouwen vergroten dat militairen hebben in hun taken en doelen. Door wederzijdse beïnvloeding kunnen spanningen thuis nadelig zijn voor de militair bij het uitvoeren van werkzaamheden. Bij 93% van de militairen vormt de thuissituatie geen belemmering voor het werken bij Defensie.			
		Uitzending	Steun kan leiden tot minder stress, werkbelasting, beter ervaren welzijn en betere verwerking van gevoelens en ervaringen. Zorgen om het thuisfront kunnen een belasting vormen, wat kan resulteren in repatriëring. Goede communicatie van groot belang voor de militair.			
		Terugkeer	Merendeel van de terugkerende militairen (nagenoeg) geen re-integratieproblemen op werk en thuis. Het thuisfront van belang bij de opvang van de militair bij thuiskomst van een uitzending. Met aandacht voor goede opvang van militair door thuisfront kan problematiek na uitzendingen worden beperkt.			

		Verlaten Defensie	Thuisfront kan mede bepalend zijn. Van de militairen geeft 95% aan tevreden te zijn over de thuissituatie en de combinatie werk-thuis. Thuisfront van belang voor opvang bij gedwongen vertrek.			
Uijtenbroek (2012) De steun van het thuisfront tijdens een militaire uitzending		Sociale steun van het thuisfront aan de militair	Sociale steun voorspelde werkstress significant, waarbij sprake was van een negatieve relatie tussen de twee variabelen. Met andere woorden: meer ervaren steun hangt samen met minder ervaren werkstress.		Er zijn geen responscijfers van kinderen bekend, ook is er geen onderscheid naar de categorie ‘kind’ gemaakt.	
Andres, Moelker & Soeters (2011; 2012) (Onderzoek 2006-2010) (Zie ook: Andres, 2010.)	Militairen en partners voor, tijdens, na uitzending Voornamelijk CLAS, N > 200, maar varieert naar T1, T2 en T3	Meer conflict tussen (militair) werk en privéleven, zorgen over contactmogelijkheden voorafgaand aan de uitzending, meer sociale isolatie (van partners) en minder ervaren sociale steun, niet het gevoel hebben tijdig geïnformeerd te worden over gebeurtenissen in uitzendgebied, meer aanpassingsproblemen/ verminderd welzijn van de kinderen en de ervaring van (andere) ingrijpende gebeurtenissen hangt samen met verminderd welzijn. Ongehuwde stellen, die korter samen zijn en waarvan de militair een lagere rang heeft en uitgezonden is naar een (nieuwer en) risicovoller missiegebied (Afghanistan vs Bosnie) vormen een grotere ‘risicogroep’.	Welbevinden in tijden van uitzending: partners van uitgezonden militairen ervaren voor en na *gemiddeld* niet meer stress/spanningen dan mensen normaliter ervaren in dagelijkse omstandigheden. De uitzending/ separatie zelf is stressvoller. 32% van de partners ervaart dan een hoge mate van stress, waarvan 8% serieuze problemen. Militairen rapporteren positievere uitzendervaringen wanneer zij van mening zijn dat het goed gaat met hun thuisfront.	Over het algemeen zijn militairen en partners tevreden met hun relatie. Relatietevredenheid na uitzending is significant lager dan voor de uitzending. 18% van de relaties is aanzienlijk verslechterd, 11% is aanzienlijk verbeterd (> 1 SD). Communicatie tussen militairen en thuisfront voor en na de uitzending is belangrijk voor de re-integratie en kwaliteit van de relatie na uitzending.	Hoewel de meerderheid van de kinderen relatief goed om lijkt te gaan met de uitzending van hun vader/moeder, is het voor een kwart van de kinderen moeilijk. Door ouders waargenomen veranderingen bij kinderen zijn zowel negatief (o.a. opstandig zijn, meer bedplassen) als positief (o.a. behulpzamer en zorgzamer zijn). Kinderen in verschillende leeftijdscategorieën	

					ervaren de uitzending op verschillende wijze en ervaren andersoortige uitdagingen. 40% vertoont (3 maanden) na terugkomst verlatingsangst.	
Boxmeer en Versteeg (2010) De tevredenheid over de communicatie-mogelijkheden met het thuisfront (ISAF)		Communicatiemogelijkheden met militair op uitzending en thuisfront	Personeel tevreden over communicatiemogelijkheden met thuisfront. Relatief hoge kosten voor het internet i.r.t. betrouwbaarheid en snelheid veel gehoorde klacht.			
Andres en Moelker (2009)	Ouders van uitgezonden militairen (N=1098)	Aard van de missie en ervaren risico's hangt samen met meer gemis, meer zorgen, meer behoefte aan steun en informatie, meer deelname aan georganiseerde thuisfront-activiteiten. Steun wordt voornamelijk gezocht in informele sociale relaties. Informatie wordt voornamelijk verkregen via uitgezonden zoon/dochter en media (!).	Ouders maken zich zorgen over de veiligheid van hun uitgezonden zoon/dochter en in hoeverre de uitzending hun zoon/dochter verandert. Moeders maken zich meer zorgen dan vaders. Ouders maken zich meer zorgen naarmate het uitzendgebied risicovoller wordt ervaren; ook missen ze hun kind dan meer. Moeders rapporteren een meer negatieve uitzendervaring dan vaders.	Over het algemeen een sterke ouder-kind relatie; onderling contact wordt zeer belangrijk gevonden. Volgens 26% van de ouders heeft de uitzending de relatie met hun zoon/dochter verbeterd; 3% ervaart een verslechterde relatie; volgens72% is de relatie onveranderd.	-	
Derks (2009) De respons op de onzekerheids-beleving van het		Positief affectieve onzekerheidsbeleving (hoop en optimisme) Cognitieve onzekerheidsbeleving	Vertrouwen op een goede afloop van de missie leidt tot zoeken naar positieve informatie over de missie. Geen verband met zoeken naar negatieve informatie of het		Het onderzoek leverde een response rate van 46,4% van 500 respondenten, waarvan 3,5% kind.	

thuisfront van uitgezonden militairen		(behoefte aan kennis en inzicht) Negatieve affectieve onzekerheidsbeleving (angst, stress en spanning)	vermijden van informatie (positief dan wel negatief). Bij cognitieve onzekerheidsbeleving zoekt het thuisfront naar positieve dan wel negatieve informatie om deze weg te nemen. Thuisfront met cognitieve beleving van onzekerheid niet geneigd om positieve informatie te vermijden. Een bezorgd thuisfront gaat op zoek naar positieve dan wel negatieve informatie om die bezorgdheid te reduceren. Geen verband bezorgd thuisfront en neiging tot vermijden positieve of negatieve informatie		In de resultaten is geen onderscheid gemaakt naar de categorie 'kind'.	
Duel (2008 – 2009) Effecten van uitzending 2007 – 2009 De medische en psychosociale gevolgen voor militairen en thuisfront			Voor 14.4% van de deelnemende thuisfrontleden wordt een belprofiel opgesteld voor mogelijke problemen met het thuisfront, thuiswonende kinderen en/of de militair, vanwege de uitzending waarvoor nog geen hulp is gezocht. In totaal 370 belprofielen zijn teruggekoppeld. Uit de terugkoppeling blijkt dat voor 54,9% van de thuisfrontleden of militairen geen zorgaanbod nodig is, dat 14,3% van de thuisfrontleden of militairen reeds in behandeling is en dat voor 9,5% van de thuisfrontleden of militairen uit het gesprek met de zorgverlener een verwijzing of behandeling volgt, hoewel voor 14,6% een zorgaanbod nodig wordt geacht. Een klein deel van de thuisfrontleden of militairen (N = 19) gaat niet in op het zorgaanbod van de zorgverlener of			

			het zorgaanbod houdt in dat het thuisfrontlid de zorgverlener alsnog toestemming geeft om rechtstreeks met de militair contact op te nemen omdat men zich zorgen maakt over de militair.			
Duel (2008a) De effecten van uitzendduur en frequentie op militair en thuisfront			Voorzichtige conclusie obv enkele studies dat een toename in uitzendduur kan leiden tot toename van prevalentie van psychosociale klachten bij militairen en thuisfront. Geen duidelijk effect aangetoond aantal uitzendingen op welzijn militairen en thuisfront.			Duidelijke informatie over de duur van de uitzending, en het tegemoet komen aan de daarmee geschapen verwachtingen, kan een toename van prevalentie van psychosociale klachten voorkomen.
Duel (2008b) Effecten van uitzending Een overzicht van klachten vanwege uitzending bij militairen en thuisfront die in 2008 een vragenlijst hebben ontvangen.		Welzijn thuisfront Welzijn kinderen	Van de respondenten geeft 3,7% aan problemen te hebben met hun welzijn waarbij de respondent denkt dat dit samenhangt met de uitzending; 5,2% van de respondenten weet niet zeker of de problemen samenhangen met de uitzending.	Zie pg 20 voor verdiepingscijfers Zie pg 21 voor verdiepingscijfers	Van de 852 respondenten geeft 2,8% aan zich zorgen te maken om een of meer kinderen waarbij de respondent denkt dat dit samenhangt met de uitzending; 4,3% van de respondenten weet niet zeker of de zorgen samenhangen met de uitzending.	

Rees-Vellinga (2007) Rapport nazorg thuisfront De ervaringen van het thuisfront met uitzending en zorg in 2007		Ontwikkeling door uitzendfases heen Aanspreekpunt Belasting na uitzending	De periode voorafgaand en tijdens de uitzending wordt door het thuisfront overwegend neutraal ervaren. De periode van terugkeer wordt overwegend positief ervaren en wanneer het thuisfront na zes maanden terugkijkt op de uitzendperiode is men overwegend neutraal. Thuisfront mist een vast aanspreekpunt, zowel en tijdens de uitzendperiode en vindt de informatievoorziening voor en tijdens onvoldoende. Periode na uitzending niet of nauwelijks belastend. Militairen meestal minder dan 2 weken nodig om aan thuis te wennen.			
Van Rees-Vellinga (2006) Nazorg rapportage KL De beleving van het thuisfront	CLAS	Ontwikkeling door uitzendfases heen	Positieve ervaringen thuisfront met uitzending nemen gedurende uitzending iets af en daarna weer sterk toe. Na de uitzending ook duidelijke afname op te merken in negatieve en neutrale ervaringen. Voorafgaand aan uitzending thuisfront verdeeld tegenover uitzendingen. 41% is positief, 43% is neutraal en 16% negatief. Voorbereidingstijd, beeld van uitzending en voorbereiding vanuit de organisatie voldoende. Periode tijdens uitzending door 15% negatief ervaren. 45% ervaart een beetje belasting ten gevolge van de Uitzending en 38% maakt zich enige tot behoorlijke mate zorgen		Hoe kinderen van de uitgezondene de uitzending ervaren is niet duidelijk geworden.	

		steun vanuit de organisatie Geconstateerde veranderingen Behoefte aan nazorg	over de situatie van de uitgezondene. Over de steun vanuit de organisatie thuisfront in het algemeen tevreden, ondanks te weinig informatie over de situatie van de uitgezondene. Periode na uitzending voornamelijk positief ervaren. 20% ervaart enige vorm van belasting. Veranderingen bij thuisfront zelf en de militair vooral positief Beoordeeld. Wanneer het thuisfront negatieve veranderingen opmerkt bij de militair, blijkt dit een goede ondersteuning voor de behoefte aan nazorg te zijn. Bij de meerderheid van het thuisfront is de situatie na de uitzending onveranderd ten opzichte van de situatie voor de uitzending. Bij een derde werkt de uitzending positief op de relatie tussen militair en thuisfront. De behoefte aan nazorg onder het thuisfront is gering. Van het thuisfront wenst 2% een gesprek met een hulpverlener. De nazorg voor thuisfront en militair wordt vrijwel positief beoordeeld, door 9% wordt enige zaken gemist. Ouders beantwoorden verschillende vragen positiever beantwoorden dan partners en echtgenotes. Risicovolle missies leiden tot minder positieve antwoorden dan minder risicovolle missies. Een			

			eerste uitzending voor het thuisfront leidt tot positievere antwoorden.			
Geerligs (2005) Adaptatie te Cyprus		Waardering adaptatieprogramma na uitzending door thuisfront	Waardering thuisfront nagenoeg identiek aan die van militair. Met uitzondering van het vrijelijk gebruik van alcohol scoort het thuisfront even hoog of iets gunstiger. Blijkbaar verwacht het thuisfront een meer terughoudend beleid ten aanzien van alcohol dan de militair zelf.			Versterk de positieve instelling van het thuisfront over het nut van een tweedaagse adaptatie (familie contactdagen, mid-term dagen, flyer e.d.). Benadruk dat dit geen verlenging van het verblijf betekent.
Moelker en Van der Kloet (2002) Partneronderzoek Wat partners vinden van de uitzending van hun militair	Koninklijke Landmacht (N = 425) Partners	63% van de partners (N = 425) heeft nooit een thuisfrontdag bezocht. 71% van de partners vindt dat het crisiscentrum nuttig werk verricht. 53% is van mening dat de thuisfrontbladen de informatie geven die men nodig heeft (nota bene: deze bladen bestaan niet meer). 50% is tevreden over de thuisfrontzorg tijdens uitzendingen (ontevreden 10 %). 65% prefereert het eigen sociale steunnetwerk. 27% van de partners is van mening dat zij onvoldoende tijd hadden om zich op de uitzending voor te bereiden.	12 % van 379 respondenten (partners) wijt psychosomatische klachten aan uitzending. De gemiddelde score voor depressiviteit en fysieke klachten is significant hoger voor degenen die menen dat hun klachten te maken hebben met de uitzending. Het gemiddelde lag voor deze groep ook een heel punt hoger (op een schaal van 1 tot 5). 74% van de partners vond het vooruitzicht de militair te moeten missen zwaar en 27% had het gevoel voor het blok te staan (54% was het hiermee niet eens). 83% vond ‘het afscheid nemen van mijn partner moeilijk’.	20% van de partners vindt dat een uitzending de relatie onder druk zet. 41% van de partners is het eens met de uitspraak ‘voor mij hoeft zo’n uitzending nooit meer’ (33% niet mee eens). 78% mist de partner aan het begin, en 73% na het verlof. 84% van de partners heeft regelmatig (minstens 1x per twee weken) telefonisch contact. Een van de partners stuurde twee keer per dag een SMS-berichtje. Voor 56% van de partners geldt dat de ‘relatie hechter is geworden door de uitzending’ (22% niet mee eens). 7% van de partners stelt dat de relatie nog steeds niet is	15% van de kinderen heeft een gedragsverandering ondergaan. In het begin van een uitzending ervaren kinderen verdriet en missen de ouder (62% v/d kinderen heeft deze gevoelens, 18% niet). Later is er gewenning, maar na vertrek bij tussentijds verlof missen de kinderen de militaire ouder weer erg (56% mee eens). Na uitzending is het voor 19% van de kinderen moeilijk om zich weer te wennen aan de aanwezigheid van de teruggekeerde ouder.	

				wat het was voor de uitzending en 3% denkt zelfs ‘waren wij maar gescheiden’		
Moelker en Van der Kloet (2002) Partneronderzoek Wat partners vinden van de uitzending van hun militair.		Welbevinden en gezondheid van de partners:	Medicijngebruik, alcoholgebruik en sigarettengebruik niet toegenomen bij thuisfront tijdens de uitzending. Thuisfront niet aantoonbaar depressiever of ongezonder dan algemeen. 12% van thuisfront legt zelf wel een relatie tussen de uitzending en het voorkomen van psychische en/of fysieke klachten. Onderzoek relateert dit aan welbevinden en gezondheid.			Honoreer hulpvragen zo veel mogelijk. Met name relatieproblemen, secundaire traumatisatie (de partner is getraumatiseerd doordat de militair een PTSS heeft opgelopen), en gevoelens van machteloosheid zijn aandachtspunten bij gesprekken.
		Reacties kinderen op uitzending			Reacties verschillen. Doorlopen stadia lijken op van partners en verschillen naar leeftijd. Jongste beseffen niet altijd wat gaande is. Reactie oudste categorie lijkt sterk gerelateerd aan puberteit. Sommige oudere kinderen blijken grote steun voor partner. 4-12 jr grootste risicogroep (verminderde schoolprestaties, moeilijk slapen, verlatingsangst, ontkenning “vaderschap”) Soms moeten wennen aan	Weinig bekend over kinderen en uitzending. Cijfers mogelijke indicatie voor problemen. Uitzending impact leven van kinderen. Langere termijn effecten op ontwikkeling onbekend. Nader onderzoek Nodig tbv te stellen beleid.

					thuiskomst. 15% vd kinderen gedragsverandering volgens partner.	
		Gulzigheid, betrokkenheid en conflicten thuisfront en landmacht	Organisatiebelangen soms strijdig met gezin (gulzige instituties). Partner tegen uitzending? Dan militair niet gemotiveerd te gaan. Scheiding van gezin door uitzending voorname reden KL te verlaten. De betrokkenheid van de partner naar de landmacht loopt via de militair. Betrokkenheid bij KL niet heel hoog. Meeste affiniteit met vredesmissies. Alsnog geen groot conflict gezin KL (11%).			Creëer win-win situaties door gezinnen bij te staan bij problemen en belasting te verlichten, zie beleidskader 'family support'
		Sociale steun en thuisfrontzorg	Thuisfrontzorg gewaardeerd, maar voorzieningen weinig gebruikt. Partners vooral behoefte aan emotionele steun maar zoeken en vinden die vooral in de naaste omgeving, zoals familie en vrienden. Weinig behoefte aan materiële steun, professionele steun vooral vangnetfunctie bij grote problemen. Communicatie zeer gewaardeerd, crisiscentrum van OPS/BLS en thuisfrontbladen nuttig. Partners bereid elkaar te helpen zonder wederdienst te verwachten, ook als ze elkaar niet of nauwelijks kennen.			Blijf sociale steun door lotgenoten onder-steunen en stimuleren (contacten tussen partners van uitgezonden militairen. Bv. Met thuisfrontdagen, regiocontactdagen en vrijwilligersactiviteiten. Intensiveer vrijwilligersnetwerken door kleinschaliger, persoonlijke er minder officiële bijeenkomsten
Moelker en Verheien (1999)	Koninklijke Luchtmacht (N = 214) Militairen	Individueel uitgezondenen rapporteren een hoger mate van gevaar dan detachements-uitzendingen. Individueel uitgezondenen	Partners van individueel uitgezondenen geven gemiddeld vaker aan dat zij zich in de steek gelaten voelen door defensie. 41% van de individuelen vond dat de luchtmacht niet voldoende aandacht	Er waren direct na de uitzending geen statistisch significante verschillen tussen partners van individueel of in detachement-		Invoering van het buddy systeem bij Klu met name om partners van individuele deelnemers eenmalige missies beter te

	Verschil tussen individueel en detachements-gewijze uitzendingen	worden vaker op heel korte termijn geïnformeerd over vertrek wat de ervaren stress bij de partners verhoogt. De optimale voorbereidingstijd ligt tussen de drie en vijf maanden. Onzekerheid mbt het tijdstip van vertrek blijkt fnuikend.	aan het thuisfront besteedt tegenover 16% bij de partners wiens relatie in detachements-verband uitgezonden werd. Partners binnen detachementen hebben meer aan thuisfrontdagen. Partners van individueel uitgezondenen zijn minder tevreden met ontvangen steun door defensie (gemiddeld respectievelijk 2,8 versus 3,6)	verband uitgezondenen.		ondersteunen.
Breukelen (1978) Thuisfront-onderzoek Een onderzoek naar de wisselwerking tussen het marineberoep en de gezinssituatie van marinepersoneel	Koninklijke Marine	Gedwongen scheiding i.v.m. varend beroep Invloeden door MDD, GV en Vakbond (VBM) die als woordvoerder van belanghebbenden verbeteringen propageren een bijeenkomsten beleggen. Rang en standsverschillen zijn sterk in deze periode. Officiersvrouwen organiseerden onder elkaar al wel informele contactmogelijkheden en boden elkaar sociale steun (o.a. bij ziekte) Geen steunnetwerken aanwezig anders dan de woonverbanden in Den Helder. Geen zorg geboden vanuit defensie (anders dan GV, MDD of vakbond).	Achterblijvers melden op eerste bijeenkomsten die door MDD, GV, VBM georganiseerd worden dat men niets van de Marine hoort, ze kenden niemand en hadden weinig contacten.	67 % van de vrouwen voelt zich vaak alleen. Grootste problemen in de eerste 10 huwelijksjaren bij echtparen met jonge kinderen.	Jonge kinderen vaak problematischer.	Kort na publicatie van dit onderzoeksrapport werd in 1979 bij de Marine het Bureau Thuisfrontinformatie opgericht. Tegenwoordig heeft elk schip een thuisfrontafdeling.